

Tadqiqot **UZ**

**ЎЗБЕКИСТОН
ОЛИМЛАРИ ВА
ЁШЛАРИНИНГ
ИННОВАЦИОН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАРИ
МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

2021

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидаги изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

**31 YANVAR
№24**

CONFERENCES.UZ

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 24-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
2-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
24-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-2**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
24-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-2**

ТОШКЕНТ-2021

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2021]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 24-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 январь 2021 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2021. - 29 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шохида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг туган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Раҳмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22. Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23. Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24. Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25. География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ФАЛСАФА ВА ҲАЁТ СОҲАСИДАГИ ҚАРАШЛАР

1. Шакаров Бобур Хуснидинович ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТИДА АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ.....	7
2. Нурмухаммад Қаршиев СИЁСИЙ ПАРТИЯЛАРНИНГ ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ ИНСТИТУТИ СИФАТИДАГИ АҲАМИЯТИ НАЗАРИЙ ТАДҚИҚОТЛАР КОНТЕКСТИДА	9
3. Sardor Polvanov KIBERMAKON: MAZMUNI, MONIYATI VA IJTIMOIIY HAYOTGA TA’SIRI.....	12
4. Hamidulla Ro‘ziyev TALABA YOSHLARNI HUQUQIY MADANIYAT RUHIDA TARBIYALASHNING USTUVOR VAZIFALARI	15
5. Б.С. Турдиев БАРКАМОЛ АВЛОД ТАРБИЯСИДА ОИЛА – МАҲАЛЛА – ТАЪЛИМ МУАССАСАСИ ҲАМКОРЛИГИНИНГ ЎРНИ.....	17
6. Д. Ю. Ходжаева МИЛЛИЙ ҒОЯ ТУРКУМИДАГИ ФАНЛАРНИ ЗАМОНАВИЙ ИНТЕРФАОЛ МЕТОДЛАР АСОСИДА ЎҚИТИШНИНГ АФЗАЛЛИКЛАРИ	19
7. Jumaniyozov X., Nurillaev F. GLOBALLASHUV SHAROITIDA YOSHLAR ONGIDA MA’NAVIY XAVFSIZLIKNI TA’MINLASHNING USTUVOR VAZIFALARI.....	21
8. Мархабо Собирова ЁШ АВЛОДНИ МИЛЛИЙ АНЪАНА ВА ҚАДРИЯТЛАР РУҲИДА ТАРБИЯЛАШДА ЗИЁРАТГОҲЛАРНИНГ ТУТГАН ЎРНИ	23
9. Nigmanova U.B. MILLATLARARO TOTUVLIK, DINIY BAG’RIKENGLIK MUNOSABATLARI VA YOSHLAR TARBIYASI.....	25
10. Феруза Дадажонова БЎЛАЖАК МУТАХАССИСЛАРДА КАСБИЙ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРНИ ШАКЛЛАНТИ- РИШДА ИНТЕРФАОЛ МЕТОДЛАРНИНГ ЎРНИ.....	27

ФАЛСАФА ВА ҲАЁТ СОҲАСИДАГИ ҚАРАШЛАР

ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТИДА АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ

Шакаров Бобур Хусниддинович

Ўзбекистон Миллий Университети Ижтимоий фанлар факултети
Фалсафа (қўллаш соҳаси). II босқич магистранти

Тошкент шаҳар Учтепа тумани
287-умумтаълим мактаби ўқитувчиси
+(99890) 332 22 34
boburshakarov1989@gmail.com

Аннотация: Ҳозирги глобаллашув шароитида ахборот хавфсизлигини таъминлаш муҳим устувор вазифа бўлиб, ҳар хил ахборот хуружлари ва киберхужумларга қарши тура олиш мурим аҳамият касб этмоқда. Мақолада татқиқотнинг назарий ва амалий истикболлари кўриб чиқилади.

Калит сўзлар: ахборот жамияти, ахборот хавфсизлиги, кибертерроризм, ахборот уруши.

Замонавий шароитда бошқа омиллар қатори ахборот-коммуникация технологиялари ва Интернет ҳам жадал ривожланиб, жамиятдаги сиёсий жараёнларга катта таъсир кўрсатаётгани бу алоҳида эътиборнинг сабаблари ҳисобланади. Бундай тенденция, авваламбор, ахборот жамиятини шакллантиришга, сўнгра ахборот урушларининг пайдо бўлишига ва ниҳоят, ахборот хавфсизлигини таъминлашга олиб келди.

Жамиятнинг турли соҳаларида электрон хизматларни амалга ошириш ва хусусан, электрон ҳукумат ва электрон тижоратни шакллантириш, айнан ахборот технологияларидан фойдаланиш орқали амалга оширилади. Бундан ташқари, жамият ҳаётининг турли соҳалари манфаатларини ҳимоя қилиш даражаси ва сифати ахборот хавфсизлигини қандай таъминлашга боғлиқ.

Давлатнинг ахборот-коммуникация тизимларининг мунтазам ишлашига боғлиқлиги жамиятнинг ахборот заифлигини сезиларли даражада оширади. Хусусан, сўнгги йилларда ахборот омиллари ва ахборот таҳдидлари давлатнинг сиёсий барқарорлиги ва сиёсий хавфсизлигига бевосита таъсир кўрсатмоқда, бу тинчлик ва барқарорликнинг ахборот хавфсизлигига боғлиқлигини яна бир бор намоён этади.

Кўпгина ҳолларда, ахборот хавфсизлиги анъанавий равишда шахс, жамият ва давлатнинг ахборот манфаатларини ички ва ташқи таҳдидлардан ҳимоя қилиш ҳолати сифатида тақдим этилади¹, уларнинг ҳимояси уларнинг барқарор ривожланишини таъминлайди. Ҳозирги вақтда «ахборот хавфсизлиги» атамаси билан бир қаторда «киберхавфсизлик» атамаси ҳам қўлланилмоқда. Кўпгина ҳолларда, бу ҳодисалар битта деб ҳисобланади, аммо бундай эмас. Икки масала ўртасидаги фарқларни кўрсатиш, улардан келиб чиқадиган бошқа масалаларнинг моҳиятини тўғри аниқлашга имкон беради. Бунга ахборот ва киберхужумлар, ахборот терроризми ва кибертерроризм, ахборот экстремизми ва кибер экстремизм кирди. Масалан, киберхужумлар махсус компьютер дастурлари орқали ахборот ва кибер маконда жойлашган объектларга зарар етказадиган мақсадли ҳаракатлар деб ҳисобланади. Бундай кибер хужумлар ички ва ташқи бўлиши мумкин. Киберхужумлар кўпинча мамлакат ташқарисидан сиёсий, иқтисодий, экологик ва техник мақсадларда амалга оширилади.

¹ Возженников А.В. Национальная безопасность: теория, политика, стратегия. -М.: ВТИ «Модуль», 2000. -64 с.

Ички ҳужумлар - бу молиявий фойда олишга интилаётган шахсларнинг ҳаракатлари¹.

Ахборотнинг аниқлиги ахборот хавфсизлигининг муҳим элементларидан биридир. Шунинг учун аниқ маълумотларни ҳимоя қилиш ва унинг таркибидаги ўзгаришларнинг олдини олиш ахборот хавфсизлигининг асосий йўналишларидан биридир.

Умуман олганда, сўнгги уч ўн йилликда ахборот ва кибер хавфсизлик аста-секин аҳамият касб этмоқда ва ҳозирги кунда миллий хавфсизлик соҳасидаги устувор йўналишлардан бири ҳисобланади. Чунки Интернетдан фойдаланувчилар сонининг кўпайиши натижасида турли хил фаолият соҳаларида компьютер технологияларидан кенг фойдаланиш, жамиятнинг ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий ривожланишига таъсир кўрсатишнинг янги усуллари ва усуллари пайдо бўлди. Бундан ташқари, ҳозирги замонда жамият, Интернет ва компьютер ва коммуникация технологияларидан фойдаланмасдан жамиятнинг турли соҳалари ривожини тасаввур қилиб бўлмайди.

Шу сабабли, бир қатор тадқиқотчиларнинг фикрига кўра, ахборот урушлари классик урушларнинг ўрнини эгаллайди ва қуйидаги мақсадларда амалга оширилади:

давлатнинг халқаро имиджини пасайтириб, унинг бошқа давлатлар билан муносабатларини бузиш;

- жамиятнинг беқарорлиги ва беқарорлашуви муҳитини яратиш;

- давлат ҳокимияти органларига тўхмат қилиш;

- аҳоли ўртасида иқтисодий норозиликларни (иш ташлашлар, иш ташлашлар) ташкил этиш;

- жамоатчиликни хабардорлик даражасини пасайтириш ва уларни ўз маданиятларига қарши йўналтириш².

Шундай қилиб, замонавий шароитда ахборот хавфсизлиги миллий манфаатлар ҳимояси даражаси ва сифатини белгилайдиган миллий хавфсизлик соҳасидаги устувор йўналишлардан бири ҳисобланади. Ахборот хавфсизлигининг зарурияти ва аҳамияти икки тенденцияни ҳисобга олган ҳолда оқланади: биринчидан, ахборот технологиялари, компьютер технологиялари ривожланиши ва Интернетнинг кенгайиши билан боғлиқ; иккинчидан, ижтимоий ҳаётнинг турли соҳаларини ривожлантириш билан боғлиқ. Бошқача қилиб айтганда, ахборот ва компьютер технологиялари қанчалик кўп ривожланса ва Интернетдан фойдаланиш қанчалик кенг бўлса, ахборот урушлари ва ахборот хуружлари хавфи шунчалик юқори бўлади. Иккинчи тенденцияга келсак, ҳақиқат шундаки, мамлакатда қанча техник ва технологик тараққиётга еришилса ва жамият ҳаёти ахборот ва компьютер технологиялари асосида ривожланса, киберҳужумлар хавфи шунчалик катта бўлади.

Фойдаланилган адабтётлар:

1. Алпеев А.С. Терминология безопасности: кибербезопасность, информационная безопасность // Вопросы кибербезопасности. – 2014. – №5 (8). -С.39-42.

2. Проценко Е.В. Информационная безопасность политической коммуникации в современной России: дис. ... канд. полит. наук. – Ставрополь, 2009. – 199 с.

3. Возженников А.В. Национальная безопасность: теория, политика, стратегия. -М.: ВТИ «Модуль», 2000. -64 с.

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 9 февралдаги “Ахборот технологиялари ва коммуникациялари соҳасини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони.

5. Абу Муслим. Глобаллашув даврида ахборот хавфсизлиги омиллари//.Янги дунё: Мақолалар тўплами. Тошкент. QAQNUS MEDIA. 2017

6. Жўраев Т., Ақобиров С. Миллий манфаатлар ва Миллий хавфсизлик. –Т.: Академия, 2007. – 106 б.

7. Отамуратов С. Глобаллашув ва миллат. – Т.: Янги аср авлоди, 2008. - 204 б.

¹ Алпеев А.С. Терминология безопасности: кибербезопасность, информационная безопасность // Вопросы кибербезопасности. – 2014. – №5 (8). -С.39-42.

² Проценко Е.В. Информационная безопасность политической коммуникации в современной России: дис. ... канд. полит. наук. – Ставрополь, 2009. – 199 с.

СИЁСИЙ ПАРТИЯЛАРНИНГ ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ ИНСТИТУТИ СИФАТИДАГИ АҲАМИЯТИ НАЗАРИЙ ТАДҚИҚОТЛАР КОНТЕКСТИДА

Нурмухаммад Қаршиев
Ўзбекистон Миллий университети
Фуқаролик жамияти ва ҳуқуқ
таълими кафедраси таянч докторанти.
E-mail:nurmuxammad.qarshiev@bk.ru
тел: 909759070

Аннотация: Сиёсий партиялар ва фуқаролик жамияти замонавий сиёсий фанларда бир – бири билан чамбарчас боғлиқ тушунчалар ҳисобланади. Ривожланган илғор жамиятларда сиёсий партиялар ва фуқаролик жамияти бир – бирини тўлдириб турувчи бир бутун механизмни ташкил этади. Фуқаролик жамиятларида инсон қадрлари ва унинг эркинлигини таъминлаш ҳамда манфаатларини ифодалаш масалалари долзарб ҳисобланади. Сиёсий партияларнинг жамиятдаги муайян бир гуруҳлар манфаатларини ҳимоя қилиши, ифодалаш, ҳокимият учун қонун доирасида ўзаро кураш олиб бориши, рақобатлашиши фуқаролик жамиятининг асосий кўринишларидандир. Сиёсий партияларнинг демократияга асосланган эркин фуқаролик жамиятини қуришдаги аҳамияти бекиёс ҳисобланади. Сиёсий партияларни фуқаролик жамиятини ривожланиши учун асосий институтлардан бири сифатида аҳамиятини назарий жиҳатдан илғор хорижий тажрибалар асосида ўрганишимиз, мамлакатимизда сиёсий фанларнинг ҳамда фуқаролик жамиятининг ривожига ҳисса қўшишига хизмат қилади.

Калит сўзлар: сиёсий партия, партия назарияси, фуқаролик жамияти, сиёсий институт, сиёсий тизим, демократия, оппозиция, сайлов.

Замонавий сиёсий фанларда фуқаролик жамияти ва унинг институтлари кўп ўрганилган ва кенг ёритилган масалалардан ҳисобланади. Демократияга асосланган фуқаролик жамиятларида сиёсий партияларнинг фаолияти, зарурияти ва уларнинг ривожланиши йўлидаги ютуқ ва камчиликлари нималардан иборат деган табиий савол туғилади. Айнан мана шу саволларга жавоб топиш учун ҳам фуқаролик жамияти ва унинг институти ҳисобланган партияларни назарий жиҳатдан ўрганишимиз муҳим ҳисобланади. Ўзбекистон ўзининг миллий мустақиллигига эришган илк дамлардан оқ ўз олдида фуқароларнинг кадр-қиммати ва манфаатлари устувор бўлган демократияга асосланган кучли фуқаролик жамиятини барпо этишни мақсад қилиб қўйди. Ушбу мақсад йўлида мамлакатимизда мавжуд сиёсий партиялар зиммасига ҳам муайян вазифалар қўйилган бўлиб, улар ушбу вазифаларни қай даражада уйдалаётганлигини 2017 йил 12 июлда Олий Мажлис палаталари, сиёсий партиялар ҳамда Ўзбекистон Экологик ҳаракати вакиллари билан бўлиб ўтган учрашувида Президент Ш. Мирзиёевнинг “Парламентимиз ҳақиқий демократия мактабига айланиши, ислохотларнинг ташаббускори ва асосий ижроچиси бўлиши керак” деб номланган маърузасида “сиёсий партиялар ўз дастурий мақсад ва вазифаларини, мафкуравий соҳадаги ишларини қайта кўриб чиқиб, уларга зарур ўзгартириш ва қўшимчалар киритиши, бунда жаҳон тажрибасини ўрганиш, халқаро ҳамкорликни кучайтириш фойдадан холи бўлмайди”[1] деб таъкидлаб ўтган эди. Президентимизнинг ушбу танқидий, таҳлилий фикрларидан сўнг, сиёсий партияларнинг фаолиятида сезиларли ижобий ўзгаришлар кузатилган бўлса-да айрим йўналишларда ҳали ҳам етарлича муаммолар мавжуд. Мамлакатимизда сиёсий партияларга фуқаролик жамиятининг энг асосий фаол институтларидан бири сифатида қаралади.

Ўзбекистон Республикаси конституциясида фуқаролик жамиятига таъриф берилмаган бўлса-да, унда фуқаролик институтларини ташкил этиш ва улар фаолиятининг ҳуқуқий асослари эътироф этилган, уларнинг давлат билан ўзаро ҳамкорлиги принциплари белги-ланган[4].

Жамиятнинг сиёсий тизими муайян сиёсий кучлар ва партияларнинг, халқнинг сиёсий онги ва сиёсий маданиятида ўз ифодасини топади. Улар, энг аввало сиёсий ҳаёт иштирокчиларининг конкрет ижтимоий ва сиёсий амалиётининг таъсирида вужудга келади[2]. Сиёсий тизими демократияга асосланган мамлакатларда фуқаролик жамиятини барпо этиш имкониятлари мавжуд бўлади.

Баъзи олимларнинг фикрича, демократик жамият – бу “энг аввало, фуқаролик жамиятидир. Чинакам демократиянинг олий мазмуни – шахслараро, миллатлараро, давлат ва ижтимоий-сиёсий муносабатларни уйғунлаштиришдан иборат”[4]. Фуқаролик жамияти ва унинг институтлари тўғрисида кўплаб сиёсатшунос олимларнинг турлича ёндошувлари мавжуд.

Фуқаролик жамияти моҳиятан яқка ҳолдаги индивиднинг ижтимоий- сиёсий муҳит билан муносабатида ўзини қулай ва манфаатдор ҳис қилишини тушуниш мумкин. Жамиятда индивиднинг ривожланиши тарихдан келиб чиқадиган бўлсак, фуқаролик жамиятининг генезиси Ғарбий Европа мамлакатларида вужудга келган. Шунинг учун тадқиқотларнинг аксарияти ривожланган Европа давлатлари олимлари ҳиссасига тўғри келади.

Дж.Коэн, Э.Арато, Д.Грин, М.Уолцер, Л.Якобсон, Э.Геллнер сингари олимлар фуқаролик жамияти ҳодисасига комплекс ёндашишган бўлса, Р.Дворкин, А.Сэлигман, М.Платтнер сингари олимлар фуқаролик жамиятини либерализм ҳамда демократия муносабати нуқтаи назаридан талқин этишган. Фуқаролик жамияти муаммолари Д.Белл, С.Уайт, С.Бенҳабиб, Н.Фрейзер ва кўпгина олимларнинг либерализмга қарши бўлган таълимотларида ҳам намоён бўлди. Фуқаролик жамияти “барча балоларнинг давоси” эканлиги тўғрисидаги қарашлар ҳам ғарбда яратилган тадқиқотлардан ўрин олган бўлиб, А.Сэлигман, М.Уолцер, Ч.Тэйлор кабиларни улар қаторига қўшиш мумкин. Д.Гриннинг гувоҳлик беришича фуқаролик жамиятининг табиати, унинг либерализм билан муносабати Ф.Хайек ва М.Новаклар тадқиқотларидан кенг ўрин олган[3].

Фуқаролик жамияти - бу “давлат ва шахсий ҳаёт ўртасида жойлашган сиёсатнинг ташкилий қатлами, умумий мақсадда бирлаштирилган одамларнинг ихтиёрий бирлашмаларидан иборат...”. У ерда умумий мақсадларга эришиш учун уюштирилган фуқаролар гуруҳлари яшайди[7]. Фуқаролик жамиятининг замонавий сиёсий фанларда айнан бир қолипга солинган таърифи ёки шакли мавжуд эмас, шунинг учун ҳам фуқаролик жамияти тушунчаси долзарб ҳисобланганиб, кўплаб олимлар томонидан турлича таърифланади.

Бугунги кунда фуқаролик жамияти вақт нуқтаи назаридан янги шакл ва кўринишга эга бўлиб бормоқда, бунга асосий сабаблардан бири унинг ривожланиб, очилмаган янги қирраларининг намоён бўлаётганлиги билан изоҳлаш мумкин. Содда қилиб тушунтирадиган бўлсак, бугунги кунда фуқаролик жамиятининг ёққол кўзга ташланадиган хусусиятлари вақт ўтиши билан ўз аҳамиятини йўқотиши ёки янги шакл кўриниш ва моҳиятга эга бўлиши мумкин, бунга тарихдан кўплаб мисоллар мавжуд.

Кучли фуқаролик жамиятини қуришда сиёсий партиялар аҳолининг сиёсий манфаатларини ифодаловчи, давлат ва жамият ўртасида кўприк вазифасини ўтовчи асосий институт ҳисобланиб, ушбу вазифани бажариш баробарида ўзининг олдига қўйган мафкуравий вазифасини ҳам бажаришга ҳаракат қилади. Сиёсий партиялар ўз кадрларини бошқарувда муҳим ҳисобланган лавозимларга жойлаштириш орқали институт сифатида жамиятдаги мавқеини мустаҳкамлаб боради. Бизга маълумки, кучли фуқаролик жамиятида сиёсий институт сифатидаги давлатнинг аксарият ваколатлари, фуқаролик жамияти институтлари ва хусусий секторга узатилиши билан характерланади. Айнан бу жараёнлар сиёсий тартибот, сиёсий тизимнинг жамият учун яратиб берган имкониятларига боғлиқдир. Демак, фуқаролик жамиятини барпо қилишда сиёсий тизимнинг аҳамияти бекиёс ҳисобланади.

Замонавий тадқиқот нуқтаи назарида фуқаролик жамияти ва давлат сиёсий институтлари ўртасидаги муносабатларнинг назарий эмас, балки амалий характеридаги муаммолари мавжуд. Мутахассислар ҳамжамияти тобора замонавий тадқиқот тенденцияларига мос равишда Гоббс, Кант, Гегел, Маркс ва Энгельс ҳамда бошқаларнинг назарияларини янгилашга ҳаракат қилмоқда. Ҳозирги тенденциялардан бири бу фуқаролик жамияти ва сиёсий партиялар ўртасидаги муносабатларни ўрганишдир. Аммо, кўриб чиқиладиган тенденция партияларни ўрганишда назарий ёндашувларни таҳлил қилмасдан амалга ошириб бўлмайди[5]. Партиялар сиёсий куч сифатида жамиятни бирлаштириши, шу билан биргалликда уларнинг ҳаддан ортиқ кўпайиб кетиши, носоғлом сиёсий муҳит сабаб жамиятнинг бўлиниб кетишига олиб келиши мумкин.

Сиёсий партиялар - демократиянинг муҳим ифодаси бўлган фуқароларга сиёсий иштирок этиш ва вакиллик қилишга имкон берадиган муҳим демократик институтлардир. Ҳозирда улар турли даражадаги давлат лавозимларига номзодлар кўрсатиладиган асосий ҳиёбон бўлиб қолмоқда. Шундай қилиб, сиёсий партиянинг аъзолари давлат лавозимла-

рига сайланиши ва сайланганда давлат хизматчилари бўлишлари учун танланиши мумкин. Парламентга келганидан сўнг, сиёсий партиялар давлат сиёсатини ишлаб чиқиши ва овоз бериши мумкин[8]. Партияларнинг айнан парламентдаги фаолияти бошқарувга асосий таъсир этувчи кучи сифатида қаралади. Партиялар ўз олдига қўйган дастурий мақсадларини амалга ошириш учун энг аввало парламентда ўз ўрнига эга бўлиши талаб этилади. Фуқаролик жамиятида партиялар ҳукумат, парламент ва жамият ўртасидаги муносабатларни боғловчи асосий институт сифатида намоён бўлади.

Д. Чижов, сиёсий партияларни фуқаролик жамияти элементи сифатида тадқиқ қилиб, партияни муассаса сифатида эътироф этади, ҳамда фуқароларнинг сиёсий иштироки асосан партиявий демократия доирасида деб тавсифлайди[5].

Фуқаролик жамиятининг ўз вақтида партиялар ва матбуотни жалб қилган ҳолда чоралар кўриши жамиятда коррупциянинг ўсишига йўл қўймайди. Мамлакатни ҳар томонлама ривожланишига йўл очиб беради. Агар ривожланиш миллий манфаатларга асосланмаса ёки унинг тенденциялари миллий манфаатларини ҳавф остига қўядиган бўлса, мустақил фуқаролик жамияти ҳаракатларини амалга ошириш орқали уни олдини олади[6].

Хулоса ўрнида шунини айтиш мумкинки, сиёсий партиялар фуқаролик жамиятини барпо этиш ва унинг ривожланишида муҳим аҳамият касб этувчи асосий институт ҳисобланади. Инсон манфаатлари ва ҳуқуқлари устувор бўлган эркин фуқаролик жамиятини қуришни сиёсий партиялар иштирокисиз тасаввур қилиб бўлмайди. Шундай қилиб, партия фуқаролик жамиятининг асосий ишлаш механизмларидан бири ҳисобланиб унинг асосий қадрияти демократияни сақлаш кафолати бўлиб қолмоқда. Демократияга асослаган фуқаролик жамиятини қуришда сиёсий партияларнинг аҳамиятини илғор тажрибалар асосида назарий жиҳатдан ўрганишимиз, юртимизда фаолият юритаётган сиёсий партияларнинг самарадорлигини ошириш ҳамда кучли фуқаролик жамиятини барпо қилишимизда билимларимизни мустаҳкамлашга хизмат қилиши билан аҳамиятлидир.

Адабиётлар рўйхати

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. "Ўзбекистон" НМИУ.2017, 592 б.
2. Ақромов Ш. Политология Ўқув қўлланма. А.Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти "ЎАЖБТ". 2002, 281 б.
3. Жалилов А., Муҳаммадиев У., Жўраев Қ., ва бошқ./ Фуқаролик жамияти асослари: ўқув қўлланма. Давлат бошқаруви академияси. /— Тошкент, 2015, 264 б.
4. Утамурадов. А. Ўзбекистонни ривожлантириш стратегияси. Фуқаролик жамияти. Услубий қўлланма. Т.: Info Capital Group, 2019, 432 б.
5. Неконенко С.А. Политические партии как институт политической организации гражданского общества. Гуманитарные науки. История и политология. Вестник ТГУ. 2011.С.-282.
6. JavadBahmani. The Role of Civil Society in Development. Civil legal Sci, an open access journal.2016, 5:6.
7. Michael Bernhard., AllenHicken., Christopher Reenock.,Staffan I. Lindberg. Parties, Civil Society, and the Deterrenceof Democratic Defection. Studies in Comparative International Development (2020) 55:1–26. <https://doi.org/10.1007/s12116-019-09295-0>
8. Sabrina Gacad., Kristin Jesnes., Sofia Karlsson.,et.al. Political Parties and Citizen Movements in Asia and Europe. ASEF / Hanns Seidel Foundation / International IDEA. 2014. P-224

KIBERMAKON: MAZMUNI, MOHIYATI VA IJTIMOIIY HAYOTGA TA'SIRI.

Sardor Polvanov

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi
Davlat boshqaruv akademiyasi magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada kibermakon tushunchasi uning tarixi, kiberterrorizm tushunchasi, bugungi kunda internet foydalanuvchilarining soni va ularning ijtimoiy tarmoqlardagi faolligi to'g'risida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Kibermakon, axborot, kiberterrorizm, internet, ijtimoiy tarmoqlar, resurs, elektron jihod, elektron dunyo.

XXI asr axborot texnologiyalari asri bo'lib texnika vositasidan foydalanmaydigan yoki ushbu texnikalarga murojaat qilib o'z faoliyatini yuritmaydigan insonni topish qiyindir. Bugungi global taraqqiy etgan jamiyatda har bir shaxs o'z bilimi va mavqeyini axborot resurslari orqali keladigan ma'lumotlar bilan boyitib bormoqda. Insonlarning qolaversa barkamol yosh avlodni tarbiyalashda bugungi rivojlanib borayotgan jamiyatni yaxshi bilan yomonni, haq bilan botilni farqiga ajrata olib, o'z kelajagini yaratish, orzulariga yetishish, yon atrofidagi yaqin kishilarining tinchligi, farovonligi va ularning osuda hayotini ta'minlashga hissa qo'shishida ma'naviy meros bilan bir qatorda hikmat ahlining o'g'itlari va milliy g'oyaning o'rni beqiyosdir.

Texnika va texnologiyalarning imkoniyatlari va tezligi ortib borishi ularning insonlar hayot tarzining ajralmas qismiga aylanishiga olib keldi. Bugungi kunda har bir insonning axborot texnologiyalari bilan chambarchas bog'liq ekani hech kimga sir emas. Dunyo yangi davr – axborot davrida yashamoqda. Uning tarixiga nazar solsak 1970-yillardan kompyuterlar uchun yangi dasturlar, tizimlar, xizmatlarning joriy etilishi aholi o'rtasida ulardan foydalanishga bo'lgan qiziqishning ortishiga xizmat qildi. Mazkur jarayonda ma'lum ko'rsatkichlarga erishilgandan so'ng, 1990-yillarga kelib, ishlab chiqaruvchilar tomonidan ularning tannarxi tushirilishi kompyuterlarning ommaviy tarzda sotilishiga olib keldi.

XX asrning so'nggi o'n yilligida masofalarning uzoqligiga qaramay jamiyat hayotining har bir jabhasi, xususan diniy hayotning ham axborot kommunikatsiya texnologiyalarida ifodalanishi tabiiy holga aylandi. O'z navbatida kibermakondagi diniy jarayonlar olimlar va tadqiqotchilar tahlillari asosida keng omma e'tiboriga yetkazildi. Kibermakon kompyuter tarmoqlari orqali amalga oshiriladigan muloqot maydonini ifodalovchi voqelik sifatida 1990 yildan boshlab keng miqyosida rivojlanib, takomillashib kelmoqda. Kibermakon tushunchasini dastlab kanadalik yozuvchi Uilyam Gibson 1982 yil «Sojjenie Xrom» («Burning CHrome») nomli hikoyasida yozadi. Keyinchalik, Gibsonning 1990 yilda yozib tugatgan «Neyromancer» («Asabli manzaralar tasvirlovchisi», «Nervo-sochinitel») nomli texno-utopik fantastik trilogiyasida qo'llagan. Bu asardagi kibermakon tushunchasi millionlab odamlarning jamoaviy sarob, xayolparastlikning o'ziga xos ko'rinishi sifatida tasvirlangan. Bu yerda jamoaviy sarob yoki xayolparastlik inson ongida sub'ektiv psixologik holat sifatida namoyon bo'ladi¹. Afsuski, “elektron dunyo” turli siyosiy kuchlar uchun o'zlarining terroristik, ekstremistik tashviqotlar va g'oyalari, o'z qarashlarini ommaga targ'ib qilish, har xil jinoiy to'dalar faoliyatlarini amalga oshirish yo'lida asosiy qurol sifatida foydalanishmoqda. Yirik salbiy kuchlarning internet tarmog'ida o'zlarining mafkuraviy maydonlarini yaratib, internetda keng qamrovli axboriy terror – “elektron jihod” olib borayotgani, global va mintaqaviy xavfsizlikka nisbatan yangi tahdidlar, muammolar paydo qilayotganlari dunyo mamlakatlari oldida axborot xavfsizligini ta'minlash muammolarini keltirib chiqarmoqda.

Sir emas, internetdan foydalanuvchilar soni kundan-kunga ortmoqda, yer yuzining deyarli istalgan nuqtasida internetga ulanish imkoni mavjud, dunyoning 200 ga yaqin davlatida internet mavjud. Bugunga kelib internet foydalanuvchilarining sonini quyidagicha jadval orqali solishtirishimiz mumkin.

¹ Абдуллаева М.З. Кибермакондаги диний жараёнларни ўрганишдаги ёндашувлар // Ўзбекистон халқаро ислом академияси илмий таҳлилий ахборот. – Тошкент, 2018. – № 1. – Б. 60-65.

№		2018 yil	2019 yil	2020 yil
1	Dunyo bo'yicha internet foydalanuvchilar soni	4.021 mlrd	4.388 mlrd	4.66 mlrd
2	Mobil abonentlar soni	5.136 mlrd	5.122 mlrd	5.20 mlrd
3	Ijtimoiy tarmoqda faol aholi soni	3.196 mlrd	3.484 mlrd	4.14 mlrd
4	Mobil ijtimoiy tarmoqda faol aholi soni	2.958 mlrd	3.256 mlrd	4.20 mlrd

Bundan tashqari Hootsuite.com saytining ma'lumotlariga qaraganda dunyo aholisi (16 yoshdan 64 yoshgacha bo'lgan qatlam inobatga olingan) bir kunda o'rtacha hisobda 6 soat 55 minut vaqtini internetda, 2 soat 29 minut vaqtini esa ijtimoiy tarmoqlarda o'tkazishi aniqlangan¹. Agar bugungi kundagi ijtimoiy tarmoq foydalanuvchilarining sonini tahlil qiladigan bo'lsak foydalanuvchilar soni kun sayin o'sib borayotganini ko'rishimiz mumkin. Masalan: 2020 yil iyul holatiga ko'ra 2.603 mlrd nafar aholi Facebookdan, 2 mlrd nafari youtubedan, 2 mlrd nafari whatsapp, 1.300 mlrd nafari Fb messenger, 1.203 mlrd nafari Wechat, 1.082 mlrd nafari Instagram, 800 nafari Tik tok va boshqa ijtimoiy tarmoqlar foydalanuvchilari hisoblanishadi². Mamlakatimizda ham so'ngi yillarda raqamlashish tez suratlarda amalga oshirilmoqda. O'zbekistonda internet xizmatidan foydalanuvchilar soni — 22,1 milliondan oshdi. Shundan mobil internet foydalanuvchilari soni — 19 millionni tashkil etmoqda. Mamlakat bo'yicha aholi punktlarining mobil aloqa bilan qamrab olinishi darajasi 97 foizni, mobil internet qamrovi esa 87 foizni tashkil etdi. Dekabr oyi boshida maktablarning 70% va sog'liqni saqlash muassasalarining 78% internetga ulangan.

Axborotlashuv jarayonining rivojlanishi kompyuter jinoyatchiligi va kompyuter terrorizmi kabi yangi jinoyatlarning paydo bo'lishiga zamin yaratdi. Yangi va o'rganilmagan jinoiy soha sifatida insoniyat uchun xavfli hisoblangan kiberterrorizm muammosini hal etish alohida e'tibor talab qiladi. Internet tarmog'idagi ochiq manbalar orqali biologik, kimyoviy hattoki yadro qurollarini tayyorlash texnologiyalarini o'rgangan holda amalga oshirilayotgan terrorchilik harakatlari huquqni muhofaza qiluvchi organlar e'tiborini tortmoqda. Saytlarni noqonuniy yo'llar bilan buzish orqali kiberterrorchilar turli maxfiy ma'lumotlarni olish imkoniyatiga ega bo'lmoqdalar.

Kiberterrorizm aslida axborot texnologiyalari ichki faoliyatiga noqonuniy aralashish, kompyuterda mavjud dasturlar yoki ma'lumotlarni maqsadli ravishda yo'q qilish, zarar keltirish, davlat organlarining muhim qismlari faoliyatini izdan chiqarish bilan birga insonlar hayotiga xavf solish, moddiy zarar keltirish yoki ommaviy qo'rqitish, harbiy nizolar kabi turli zararli oqibatlarni keltirib chiqarishga qaratilgan harakatdir. Kiberterrorizmning shiddat bilan o'sib borishining yana bir sababi, u qurol-yarog' yordamida amalga oshiriladigan terrorchilik harakatidan arzoniga tushadi, jangovar harakatlar, portlashlar, xunrezliklar bo'lmaydi. Buzg'unchi harakatlar internet va ijtimoiy tarmoqlardan foydalangan holda amalga oshiriladi.

Internet tarmog'i o'zining tezkorligi, tejamkorligi va ochiqligi, nazoratning sustligi yoki umuman yo'qligi, dunyo bo'ylab tarqalgan foydalanuvchilarning mavjudligi, axborotlarning tez va arzon yo'l bilan to'liqligicha tarqatilishi, hamfikir guruhlarining tashkil etish mumkinligi, aloqalarning anonim ekani, asl manbani aniqlash imkonsizligi, strategik ob'ektlar, harbiy tashkilotlar kompyuterlariga noqonuniy ulanish imkonining mavjudligi, tarmoqlarning yashovchanligi bilan terrorchi tashkilotlarni o'ziga jalb qilayotir. Bugun terrorizm terrorchilar yashirinib yurgan yoki bosh qarorgohlari joylashgan muayyan davlat hududi bilan chegaralanib qolayotgani yo'q. Ular allaqachon kiber olamga ko'chib ulgurmanlar. Terrorchi tashkilotlar o'z saflarini kengaytirish hamda maqsadlariga erishishda texnika va internetning so'nggi imkoniyatlaridan ustamonlik foydalanmoqdalar. Shu yo'l bilan terrorchilik harakatlari, maqsad va vazifalari haqida ma'lumot berish, o'z g'oya va mafkurasini omma orasida tarqatish bilan birga internet foydalanuvchilariga axborot-psixologik ta'sir o'tkazish, odamlar o'rtasida vahima uyg'otish, terrorchilik harakatlarini qo'llab-quvvatlash uchun mablag' yig'ish, zaharli moddalar, portlovchi vosita va qurilmalar hamda ularni tayyorlash texnologiyasi haqida ma'lumot berish, terrorchilik tashkiloti safiga yangi a'zolari qabul qilish singari harakatlarni amalga oshirishmoqda.

OAV ma'lumotlari tahlili hamda jabrlanuvchilarning iqrorlariga ko'ra, radikal g'oyalarning tarqatilishi va tashkilotga yollash harakatlarining aksariyati Facebook, VKontakte, Twitter,

¹ <https://wearesocial.com/blog/2020/07/digital-use-around-the-world-in-july-2020>

² <https://datareportal.com/reports/digital-2020-global-digital-overview>

Youtube kabi ijtimoiy tarmoqlarda amalga oshirilmoqda.

Hozir psixologik jihatdan ishlov berilgan, jangarilarning jihodiy nashidalar bilan yo`g`rilgan videoroliklari bilan bir qatorda mobil ilova-yu, terrorchilar belgisi aks ettirilgan buyumlarni sotib olish imkonini beruvchi internet do`konlar ko`payib borayotganiham kiberterrorizmning tarkibiy unsurlariga aylangan. Biz ana shun xavfdan har doim ogoh bo`lshimiz, farzandlarimizni ularning ta`siridan har tomonlama himoya qilishimiz lozim. Shu bilan bir qatorda, Braziliya, Filippin, Quvayt va Vatikan kabi davlatlar kibermakonidagi internet, ijtimoiy tarmoqlar, mobil telefonlar va ilovalardagi din bilan bog`liq muammolar avj olayotganini bilib olish mumkin. Kibermakonda dinning vujudga kelganiga ko`p bo`lmagan bo`lsa-da, o`zining turli-tumanligi va jamiyat hayotining har sohasi va har qatlamini qamrab olganligi bilan ahamiyatlidir. Zero, mazkur yo`nalishdagi jarayonlar nafaqat u yoki bu davlatda, balki, mustaqil O`zbekiston sharoitida ham rivojlanib borayotgani hech kimga sir Emas. Shuni E`tiborga olgan holda, mazkur mavzu doirasidagi ilmiy tadqiqotlarni tahliliy o`rganib, jamiyatda kuzatilishi mumkin bo`lgan muammolarga echim topish muhim masalalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Campbell H. Religion and the internet. Communication Research Trends. Volume 25, 2006, Number 1.
2. Hacket R. Religion and the Internet. Diogenes 211, 2006.
3. Абдуллаева М.З. Кибермакондаги диний жараёнларни ўрганишдаги ёндашувлар // Ўзбекистон халқаро ислом академияси илмий тахлилий ахборот. – Тошкент, 2018. - № 1. – Б. 60-65.
4. <https://datareportal.com/reports/digital-2020-global-digital-overview>
5. <https://wearesocial.com/blog/2020/07/digital-use-around-the-world-in-july-2020>

TALABA YOSHLARNI HUQUQIY MADANIYAT RUHIDA TARBIYALASHNING USTUVOR VAZIFALARI

Hamidulla Ro‘ziyev

Nizomiy nomidagi TDPU katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu tezisda talaba yoshlarni huquqiy madaniyat ruhida tarbiyalash borasidagi dolzarb vazifalar tahlil qilingan.

Annotatsiya: V dannom tezise analiziruyutsya analiziruyutsya aktualniye zadachi vospitaniya studentov v duxe pravovoy kulturi.

Abstract: This thesis analyzes the actual tasks of educating students in the spirit of legal culture.

Ma'lumki, jamiyatning demokratiya yo'lidan jadal rivojlanishi va bu borada amalga oshirilayotgan islohotlarning muvaffaqiyati ko'p jihatdan fuqarolarning, xususan, o'sib kelayotgan yosh avlodning huquqiy ongi va huquqiy madaniyati darajasiga bog'liqdir. Zero, "yuksak huquqiy madaniyat – demokratik jamiyat poydevori va huquqiy tizimning yetuklik ko'rsatkichidir."¹

Huquqiy madaniyat deganda fuqarolarning qonunlar to'g'risidagi bilimlari hajmigina emas, balki jamiyat huquqiy hayotining sifati holati, huquqiy hujjatlarning, huquqiy va huquqni qo'llash faoliyatining, shaxs huquqiy ongi hamda huquqiy rivojlanishining mukammallik darajasi, shuningdek, uning xatti-harakati erkinligi, davlat va shaxsning o'zaro mas'uliyati darajasi tushuniladi².

Inson huquqlari hamda erkinliklarini ta'minlash amaliyotining tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, ularning samarali ro'yobga chiqarilishi muayyan omillar majmuiga bog'liq bo'lib, ular orasida fuqarolarning huquqiy madaniyati muhim o'rin tutadi³.

Shu o'rinda ta'kidlash joizki, huquqiy madaniyat, bu eng avvalo, inson manfaatlari uchun xizmat qiladigan qonunlarni til uchidagina emas, dildan, qalbdan, vujudan hurmat qilish, e'zozlash, muqaddas deb bilishdir. Huquqiy madaniyatning eng muhim jihati qonunga so'zsiz itoatkorlik, qonunlarga bo'ysunish, ularga to'la rioya etish, ular asosida faoliyat yurgizishdir. Boshqacha aytganda, huquqiy madaniyat faqat qonunlarni bilish, huquqiy ma'lumotlardan xabardor bo'lishdagina iborat emas, balki qonunlarga qat'iy amal qilishdir. Qonunlarga rioya etmaydigan insonni huquqiy madaniyatli deb bo'lmaydi. Odil sudni hurmat qilish, o'z haq-huquqlarini himoya qilishda unga murojaat etish, uni o'zi uchun himoyachi deb bilish va e'tiqod qilish ham huquqiy madaniyatdir.

Huquqiy madaniyat - bu kishilarning huquqiy bilim darajasi, huquqqa nisbatan ongli munosabati, huquqni hurmat qilishi va unga rioya qilishidir.

Shaxsning huquqiy madaniyati jamiyat huquqiy madaniyatini uzviy qismidir. Bu faoliyat huquq sohasida jamiyat taraqqiyotiga va uning madaniyatiga mos keladi, natijada shaxs va jamiyatning doimiy huquqiy boyishi sodir bo'ladi. Shubhasiz, shaxsning yuksak huquqiy madaniyati jamiyat taraqqiyotini ta'minlaydi.

O'z o'rnida o'sib kelayotgan yosh avlodni huquqiy madaniyat ruhida tarbiyalash, birinchi navbatda, ularga konstitutsion burchlarni o'rgatib borish bilan uzviy bog'liq bo'lgan jarayondir. Zotan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining ikkinchi bo'lim, 11-bobi "Fuqarolarning burchlari" deb nomlanib, 47-moddasida "Barcha fuqarolar Konstitutsiyada belgilab qo'yilgan burchlarni bajaradilar"⁴, deb ko'rsatilgan. Shuningdek, ushbu bobning boshqa moddalarida har bir fuqaroning burch va majburiyatlari belgilab qo'yilgan.

Demak, O'zbekiston Respublikasining har bir fuqarosi ongli tarzda Konstitutsiya va qonunlarga rioya etishi, boshqa fuqarolarning huquqlari, erkinliklari, sha'ni va qadr-qimmatini hurmat qilishi, xalqning tarixiy, ma'naviy va madaniy merosini asrab avaylashi, atrof muhitga ehtiyotkorona

¹ Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлан-тириш концепцияси. /Халқ сўзи, 2010 йил 13 ноябрь

² Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси ва Ўзбекистонда инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш миллий тизими /муаллифлар жамоаси. Масъул муҳаррир А.Х.Саидов. –Т.: "O'zbekiston", 2010. –Б.286

³ Shu manba

⁴ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. –Т.: Ўзбекистон 2014 йил, 13-бет.

munosabatta bo'lishi, shuningdek, soliqlar va mahalliy yig'implarni to'lashi va eng asosiysi O'zbekiston Respublikasini himoya qilishi lozim.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mustahkamlangan fuqarolarning huquq va burchlari o'z huquqiy tabiatiga ko'ra asosiy huquq va burchlar bo'lib xizmat qiladi. Qolgan boshqa turli xil va juda ko'p huquq va burchlar mana shu asnoda kelib chiqadi va kelajakda fuqarolarning huquqiy hayotida katta ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaning 19-moddasiga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi fuqarosi va davlat bir-biriga nisbatan bo'lgan huquqlari va burchlari bilan o'zaro bog'liqdir. Konstitutsiyaga asosan demokratiya O'zbekiston Respublikasida umuminsoniy prinsiplarga, ya'ni inson eng oliy qadriyat degan g'oya asosiga quriladi. Har bir fuqaro qonun oldida tengdir va boshqa fuqarolarning millati, tili, dini va e'tiqodini hurmat qilishi, shuningdek o'z huquq va erkinliklaridan foydalaniganida, uning harakatlari boshqa shaxs, davlat va jamiyat manfaatlariga ziyon yetkazmasligi lozim¹.

Shu bois, shaxs o'z huquq va erkinliklaridan qonun doirasidan chiqmagan holda foydalanishi lozim. Agarda qonundan tashqari hatti-harakat sodir etilsa, u holda, qonun tomonidan jazolanadi. Bu esa Konstitutsiyaviy burchlarni bajarmasligidan kelib chiqadi.

Fuqarolarning soliq to'lash majburiyati O'zbekistonda fuqarolar qonun bilan belgilangan soliqlar va mahalliy yig'implarni to'lashga majburiyati va bu haqida davlatimiz tomonidan qator qonun hujjatlari chiqarilgan bo'lib, soliq to'lashdan bosh tortgan shaxslar tegishli ma'muriy va jinoiy javobgarlikka tortiladilar.

O'zbekiston Respublikasida fuqarolarning Vatanni himoya qilish burchi to'g'risida bir qancha qonun va huquqiy aktlar qabul qilingan. Konstitutsiyaga muvofiq, O'zbekiston Respublikasini himoya qilish O'zbekiston Respublikasi har bir fuqarosining burchidir. Fuqarolar qonunda belgilangan tartibda harbiy yoki muqobil xizmatni o'tashga majburdirlar (52-modda)².

Fuqarolarning harbiy va qurolli kuchlar rezervidagi xizmatini o'tashlari uchun huquqiy asos bo'lib, "2002 yil 12 dekabrda "Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to'g'risida"gi Qonuni xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasining "Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to'g'risida"gi Qonunining mazmuniga ko'ra mudofaa qilish davlatning eng muhim vazifalaridan biri bo'lib, O'zbekiston Respublikasi hududida istiqomat qiluvchi barcha fuqarolarning vazifasidir. O'zbekiston Respublikasini tashqaridan bo'ladigan qurolli tajovuzdan himoya qilish O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining Konstitutsiyaviy burchidir³.

Bir so'z bilan aytganda, har bir fuqaro o'z Konstitutsiyaviy burchini ongli ravishda bajarishi orqali davlat tomonidan belgilangan huquq va erkinliklardan ham to'liq foydalanish kafolatiga ega bo'ladi.

Yuqoridagi fikrlarga xulosa qiladigan bo'lsak, bugun shiddat bilan rivojlanib borayotgan hozirgi jarayonlar, xususan yangi axborot texnologiyalari va axborot makoni, integratsiyaviy jarayonlar va boshqalar ta'lim muassasalarida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va huquqiy fanlarning o'qitilishini yanada takomillashtirishni talab etadi. Buning uchun ta'lim muassasalarida:

- huquqiy tarbiyaga oid fanlarni o'qitishda yangi sifat darajasiga erishishga;
- huquqiy tarbiya sohasidagi amaliy muammolarni ilmiy jihatdan tanqidiy o'rganishga;
- huquqiy tarbiyaga oid fanlarni o'qitish jarayonida yangi pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanishga;

- ta'lim tizimini yangi axborot texnologiyalari asosiga qurishga;
- O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va huquqiy bilimlarni o'qitish bo'yicha yangi avlod darsliklarini yaratish, shu fanlar bo'yicha elektron darsliklar va elektron resurslarni yaratish va ularni doimiy ravishda yangilab borishga e'tiborni yanada kuchaytirish maqsadga muvofiq.

¹ Шу манба.

² Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. –Т.: Ўзбекистон 2014 йил, 13-бет.

³ Ўзбекистон Республикасининг "Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to'g'risida"gi Qonuni. (Ўзбекистон Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 2002 й., 12-сон, 218-модда)

БАРКАМОЛ АВЛОД ТАРБИЯСИДА ОИЛА – МАҲАЛЛА – ТАЪЛИМ МУАССАСАСИ ҲАМКОРЛИГИНИНГ ЎРНИ

Б.С. Турдиев

Низомий номидаги ТДПУ
“Миллий ғоя ва маънавият асослари”
кафедраси катта ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу тезисда ёш авлодни тарбиялашда оила, маҳалла ва таълим муассасаси ҳамкорлигининг ўрни ва имкониятлари таҳлил қилиниб, бу борадаги вазифалар кўрсатиб берилган.

Аннотация: В даннов тизесе анализируются роль и возможности сотрудничества между семьей, обществом и образовательным учреждением в воспитании подрастающего поколения и намечаются задачи в этом направлении.

Abstract: This article analyzes the role and possibilities of cooperation between family, society and educational institution in the upbringing of the younger generation and outlines tasks in this direction.

Маълумки, бола тарбиясида оиланинг ўрни жуда катта. Ота-онанинг ҳаёти, турмуш тарзи бола шахсида маънавий – ахлоқий тарбия ва инсоний фазилатларни шакллантиришда муҳим омил бўла олади.

Шунингдек, тарбиявий фаолиятнинг мазмуни ва методлари қандай бўлишидан қатъий назар, оила-маҳалла ва таълим муассасаси ўртасида ўрнатилган муносабат усули тўғри тарбиявий муҳитни шакллантиришга ва болаларда ижобий ахлоқий сифатларнинг ривожланишига, уларнинг билимга бўлган қизиқишларини орттиришга сабаб бўлади.

Ўз ўрнида “ўқитувчи ва ота-она” муносабатида тарбия иши ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Ота-оналар билан ишлаш мобайнида ўқитувчи доимо болани ҳатти-ҳаракатларини, ўқишдаги ютуғи ва камчиликларини, ўз вазифаларига бўлган муносабатини мунтазам баҳолаб беради. Ота-оналар билан ўқитувчининг бир-бирини тушунишлари, боланинг камчиликларини қанчалик даражада меъёрий баҳолай олишларига боғлиқ бўлади. Бу ерда педагог қуйидагиларни эътиборга олиши зарур: бола шахсини тўлиқлигича эмас, балки унинг аниқ ҳатти-ҳаракатларини баҳолаш мақсадга мувофиқдир. Ота-она билан биргаликда вазиятдан қандай чиқиш ва уни яхшилаш йўллари излаб топиши лозим. Бу ўринда маҳалла тизими ҳам муҳим аҳамият касб этади. Ёшлар тарбияси йўлида айниқса ота-она, кўни-кўшни ва кенг жамоатчилик, ўқитувчи ва мураббийлар ҳамкорлиги ёш йигит-қизларнинг улуғ ажодларимизга муносиб авлод бўлишларига муносиб ҳисса қўшиши шубҳасиз. Шу боис мамлакатимизда оила, маҳалла ва таълим муассасаси ҳамкорлиги муҳим аҳамиятга эгадир.

Оилаларнинг рисоладагидек камол топишида ҳам маҳалланинг алоҳида ўрни бор. Мамлакатимиз Президенти Шавкат Мирзиёев ҳақли тарзда таъкидлаганидек, “Оила – муқаддас” деган азалий ва эзгу ғоя қадрсизланиб, минг йиллик миллий кадрларимиз завол топар экан, бу каби оғриқли ҳолатларни камайтириб бўлмайди. Бунинг учун маҳалла катта ижтимоий куч сифатида майдонга чиқиши керак. Чунки фаоллар, кўпни кўрган оқсоқоллар, тажрибали нурунийларимиз, агар истаса, жамоатчилик билан биргаликда ҳар қандай муаммони ҳал қилишга, хато қилган ёшларни тўғри йўлга солишга қодир¹.

Соҳа олимларининг қайд этишича, “маҳалланинг таълим-тарбия мактаби ҳаёт дорилфунуни сифатида аҳамияти шу қадар каттаки, унинг бу борадаги ўрни ва ролини аниқ ва мукамал баён этиш, моҳиятини тўла ёритиш ҳеч ҳам мумкин эмас²”. Шу маънода айтиш мумкинки, “маҳалла ҳақида гапирганда, кўпчилик ана шундай чуқур маъноли сўзларни эслаши ва тилга олиши табиий. Улар шу тариқа наинки ўзларининг дарду ташвишларини ҳал қиладиган таъсирчан ижтимоий фуқаролик идораси, аини вақтда она юрт рамзи бўлган

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида 12 февраль куни маҳалла тизимини такомиллаштириш, маҳаллаларда тинчлик-осойишталикни мустаҳкамлаш, жинойатчиликнинг олдини олиш масалалари бўйича видеоселектор йиғилиши материалларидан.// uza.uz

² Исломов З. Давлат ва ҳуқук: умумназарий масалалари. – Т.: Адолат, 2000 йил, 39-бет

маҳаллага ўзининг муносабатини изҳор этади”¹.

Демак ўқувчи ва талаба-ёшларда соғлом турмуш тарзини шакллантиришда дастлабки фаолиятни оила, сўнг маҳалладан бошлаб, сўнгра уни таълим муассасаларида давом эттириш мақсадга мувофиқдир. Бунда эса “Оила, маҳалла ва таълим муассасалари” ҳамкорлик тизими майдонга келади. Уларнинг учаласи ҳам бир-бирини тақозо этади ва тўлдиради. Бу каби ишларни ҳал этишда эса биз қуйидаги вазифаларни амалга оширишимиз мақсадга мувофиқ бўлади:

Биринчи вазифа – ўқувчи ва талаба-ёшларнинг соғлиғини мустаҳкамлаш. Бунинг учун эса маҳаллаларда ҳамда таълим муассасаларида тегишли спорт заллари, махсус соғломлаштириш масканлари фаолиятини жонлантиришимиз ва бу ерга ўқувчи ва талаба-ёшларнинг турли тўғаракларда жалб этилишини муттасил кузатишимиз, керак бўлса маҳаллада яшаётган ҳар бир ўқувчи ва талаба-ёшларнинг қандай спорт тўғаракларида иштирок этаётганлигини узлуксиз назорат қилишимиз лозим.

Иккинчи вазифа – ўқувчи ва талаба-ёшларни дунёда бўлаётган ўзгаришлардан воқиф этиб турувчи оммавий ахборот воситалари (ОАВ), турли клублар, интернет алоқа воситаларининг ишини жадаллаштиришимиз; уларда асосан соғлом турмуш тарзини шакллантириш масалаларига оид мақола, очерк, радио ва телеэшиттиришлар, кинодастурлар, мультимедия ўйинларини иложи борица кўпроқ юзага чиқаришимиз керак. Қолаверса, бугунги кунда сир эмаски, ўқувчи ва талаба-ёшлар ўртасида кенг ёйилган турли хил уяли алоқа воситаларига қизиқиш кун сайин ортиб бормоқда. Биз эса айнан ана шулардан восита сифатида фойдалансак бўлади.

Бунинг учун республикамиз телефон компаниялари томонидан соғлом турмуш тарзини шакллантиришга ундовчи қисқа-қисқа, лекин таъсири кучли бўлган, миллий ғоявий тушунчалар йўғрилган маълумотларни, сўзларни SMS тарзида уяли алоқа воситаларига юборишимиз, бу вазифани амалга оширишимизда эса тегишли мутасадди ташкилотлар фаолиятини ривожлантириш ва улар билан ҳамкорликни йўлга қўйишимиз керак. Мисол тариқасида SMS лар “Сиз Ватан учун нима қилдингиз?!” , “Ватан равнақи сизнинг кўлингизда!”, “Сиз фидокор инсонсиз!” каби сўзлардан фойдаланиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Учинчи вазифа – ўқувчи ва талаба-ёшлар билан биргаликда маҳалла ва таълим муассасалари ҳамкорлигида “Биз соғлом турмуш тарафдоримиз”, “Менинг маҳаллам – ватанпарварлар макони”, “Илм даргоҳим – зиё манзили” номли кўрик-танловларини тез-тез ўтказиб туриш ҳам мақсадга эришишнинг етакчи йўлларида биридир.

Тўртинчи вазифа – ўқувчи ва талаба-ёшларда соғлом турмуш тарзини шакллантиришга онгли муносабатни тарбиялаш бўлиб, бу уларнинг гигиена қоидаларига риоя этиши, носоғлом муҳит ҳақида маълум билим, кўникма ва малакаларга эга бўлиши, керакли жойларда ўзларининг ижодий фикрлашлари, мустақил ғоявий кучни эгаллаганлиги, миллий ғояларни қай йўлдан бориш, собитқадамлик, носоғлом муҳитни қандай йўқотиш каби тушунчаларни шакллантиришимиз лозим.

Оила, маҳалла ва таълим муассасалари ҳамкорлиги чин маънода фаолият юритса, шу ҳудудда таълим-тарбиянинг ривожланиши таъминланади. Ўсмир-ёшларда қонунбузарлик, ҳуқуқ бузилиши, турли салбий оқибатлар юзага келмайди.

Ҳамкорликни таъминлашда таълим муассасаларида фаолият кўрсатаётган мураббий-педагогларнинг ўрни ўта муҳим аҳамият касб этади. Оила-ота-оналар билан таълим муассасаларининг алоқасини боғловчи мустаҳкам халқа – бу синф ёки гуруҳ раҳбарларидир. Ўқувчи ва талабалар учун гуруҳ раҳбари алоҳида қадрга – ҳурматга эга. Қачонки у ҳурматга лойиқ фаолият кўрсатган бўлса. Бунинг учун гуруҳ раҳбари ҳар ҳафтада ўтказиладиган мураббий ахбороти соатларига ҳамда ҳар чоракда ўтказиладиган ота-оналар мажлисига пухта тайёргарлик кўриши, бу машғулот ва тадбирларни расмиятчилик нуқтаи назаридан эмас, балки таълим–тарбиянинг самарадорлигини таъминлаш нуқтаи назаридан ўтказмоғи лозим.

Хулоса қилиб айтганда, ёшларни юқорида кўрсатилган усуллар ёрдамида оила-маҳалла-таълим муассасаси ҳамкорлигини янада такомиллаштириш ва бу орқали баркамол авлодни шакллантиришдаги муаммоларни бартараф этиш мумкин бўлади.

¹ Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.: Маънавият, 2008 йил, 59-бет.

МИЛЛИЙ ҒОЯ ТУРКУМИДАГИ ФАНЛАРНИ ЗАМОНАВИЙ ИНТЕРФАОЛ МЕТОДЛАР АСОСИДА ЎҚИТИШНИНГ АФЗАЛЛИКЛАРИ

Д. Ю. Ходжаева

Низомий номдаги ТДПУ доценти в.б.,
фалсафа фанлари номзоди

Аннотация: Ушбу тезисда миллий ғоя туркумидаги фанларни замон талаблари асосида ўқитиш зарурияти асосланиб, унинг афзалликлари таҳлил қилинган.

Аннотация: В данном тезисе анализируются преимущества категории национальной идеи, основанной на необходимости обучения наукам в соответствии с современными требованиями.

Abstract: This thesis analyzes the advantages of the category of the national idea, based on the need to teach the sciences by modern requirements.

Миллий ғоя туркумидаги фанларни замон талаблари асосида ўқитиш зарурияти шундаки, бугун Ватанисиз мустақиллигига таҳдид солувчи, фуқароларимиз онги ва қалбини эгаллашга қаратилган зарарли ғояларнинг хавфи ядро майдонидаги хавфдан ҳам ортиқ.

Бугунги кунда қурол-яроғ кучи билан зўравонлик қилиш эмас халқларни, мамлакатларни, дунёни забт этиш учун жуда катта мафкуравий қудратга, ғоявий асосга эга бўлиш кераклигини ҳаёт кўрсатмоқда. XX аср цивилизацияси дунёни ақл-идрок билан забт этиш принципини юзага келтириб чиқарди. Шунинг учун ҳам бугун давлатлар қудрати, мамлакатлар салоҳияти ядровий полигонлар билан эмас, ғоявий, мафкуравий полигонлардаги салоҳияти билан ўлчанади.

Мамлакатимиз Президенти Шавкат Мирзиёев таъкидлаганидек: “...ҳозирги вақтда ёшлар тарбияси биз учун ўз долзарблиги ва аҳамиятини ҳеч қачон йўқотмайдиган масала бўлиб қолмоқда.

Бугунги тез ўзгараётган дунё инсоният олдида, ёшлар олдида янги-янги, буюк имкониятлар очмоқда. Шу билан бирга, уларни илгари кўрилмаган турли ёвуз хавф-хатарларга ҳам дучор қилмоқда. Ғаразли кучлар содда, ғўр болаларни ўз ота-онасига, ўз юртига қарши қайраб, уларнинг ҳаётига, умрига зомин бўлмоқда.

Бундай кескин ва таҳликали шароитда биз ота-оналар, устоз-мураббийлар, жамоатчилик, маҳалла-қуй бу масалада ҳушёрлик ва огоҳликни янада оширишимиз керак. Болаларимизни бировларнинг қўлига бериб қўймасдан, уларни ўзимиз тарбиялашимиз лозим”¹.

Бугун миллий уйғониш руҳи, миллий ғоя ҳаётимизга тобора чуқурроқ кириб бормоқда. Шунингдек, баъзи хорижий мамлакатларда турли ғоя ва қарашлар ниқоби остида бизнинг миллий қадриятларимизга, умуман, барча миллат вакиллари ҳурмат қиладиган инсонийлик тамойилларга мутлақо тўғри келмайдиган номақбул ҳаракатлар телевидение орқали тез-тез кўзга ташланиб турибди. Дарҳақиқат, бундай ғайриинсоний ҳаракатларни кўрганда, инсон беихтиёр ўйлаб қолади: аслида, демократиядан мақсад инсоннинг кадр-қимматини жойига қўйиш эмасми? Куппа-кундуз куни, кип-яланғоч кўчага чиқиб турли намоийшлар ўтказиб, кимларнидир ҳуқуқини талаб қилмоқчи бўлаётган кимсалар аслида одамзоднинг энг буюк бойлиги бўлмиш юксак туйғуларини ерга урмаяптими, ақл-заковат ва тафаккур, ор-номус соҳиби бўлган инсоннинг қадрини туширмаяптими? Инсонийликни ҳар нарсадан азиз билган халқимиз бундай “демократия”, бундай “эркинлик”ни асло қабул қилолмайди. Шу сабабли ҳам бундай ёт ва зарарли ғоя ҳамда ҳаракатларнинг турмуш тарзимизга кириб, ёшларнинг қалбини эгаллаши ва миллий урф-одат, қадриятларимизни қадрсизлантирилишига муросасиз бўлиш ҳар бир маърифатли инсоннинг ватанпарварлик бурчидир.

Айрим кучлар томонидан “демократия тарғиботи” шаклида амалга оширилаётган ишлар тўғридан-тўғри Ғарб турмуш тарзининг зўрма-зўраки “сохта демократия” шаклида тикиштирилишига айланиб кетаяпти. Бундай ғоялар зарарли. Унга нисбатан куч-

¹ Мирзиёев Ш.М. “Қонун устиворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови”. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси// Халқ сўзи, 2016 йил 8-декабрь

ли ғоявий иммунитет зарур. Ушбу вазифани миллий ғоя туркумидаги фанлар бажаради. Бу туркумидаги фанлар ҳар қандай кўринишдаги зарарли иллатларни, зўравонликни, ахлоқсизликни эътиқодсизликни, жаҳолат ва маърифатсизликни, бузғунчи фикрларни ва ёвуз ғояларни инкор этади, ёшлар иродасининг бақувват бўлишига, уларда соғлом фикр ва шу асосда имон-эътиқоди мустаҳкамланишига, Ватанни бой тарихи урф-одат, анъаналарига, динита ҳурмат билан муносабатда бўлишга ўргатади. Уларни ўз мустақил фикрига эга бўлган, жаҳолатнинг ҳар қандай кўринишига илм-маърифатни қарши қўядиган, миллий ғурур, ифтихор билан яшашга даъват этади.

Халқимизни турли ғоявий ва мафкуравий таҳдидлардан асраш, жамиятда мафкуравий иммунитет ҳосил қилиш учун уни, аввало, тараққиёт қонуниятларини ўзида чуқур акс эттирадиган соғлом, инсонпарвар ғоя ва мафкура билан куроллантириш керак. Миллий ғоя туркумидаги фанларнинг асосий вазифаси эса халқимизда миллий эътиқод ва дунёқараш асосларини шакллантиришдан иборатдир.

Миллий ғояга ишонч ва эътиқоди бўлган ҳар бир киши носоғлом фикрга – соғлом, эзгу фикр билан жавоб беради. Ўзининг фикрига эга бўлади. Ўзининг эркин фикрига эга бўлмаса, жавоб бера олмайди.

Худди шундай ёвуз ғояга–эзгу ғоя билан, жаҳолатга маърифат билан жавоб беради. Бугунги мафкура соҳасида бўладиган турли хил курашларда ана шу йўл билан ғолиб бўлиб, миллий ўзликни сақлаб қолиш мумкин. Ҳозирги замон ўқувчи-талаба ёшлари ақлий камолотининг ривожланиб бораётганлиги, уларнинг илм ўрганишга чанқоклиги, мустақил фикрлаши ва илмий-ижодий изланишлари, янгиликлар ва кашфиётларга нисбатан чексиз қизиқиши ва таълим мазмунига талабчанлиги, ўқитувчининг ўз устида ишлашга, малакасини ошириб боришига ва онгини янада ривожлантиришига, таълим тизимидаги барча янгиликлардан бохабар бўлиб бориши кераклигига асосий мотив бўлиб хизмат қилади.

Сўнги йилларда таълим тизимига шиддат билан кириб келаётган янги педагогик технологиялар, инновациялар, янгидан янги педагогик-психологик тушунчалар, интерфаол методларни таълим берувчи томонидан ўзлаштирилиб ва қўлланиб борилиши, таълим мазмуни тубдан ўзгартириб юборди десак муболаға бўлмайди.

Таълимнинг интерфаол методлари таълимда янгиликлар сирасига киради. К.Ангелевский фикрича, "... барча давлатлар таълимга имкон қадар кўп янгилик киритишга интилмоқда... Бугунги янгиликлар уларга уюшган, режали, оммавий... ёндошувни талаб этади. Янгиликлар келажак учун узоқ муддатли инвестициялардир... Новаторликка қизиқиш уйғотиш, янгилик яратишга интилувчан шахсни тарбиялаш учун таълимнинг ўзи янгиликларга бой бўлиши, унда ижодкорлик руҳи ва муҳити ҳукм суриши лозим"¹.

Бу борада ўқитувчи дарсларда фойдаланиши мумкин бўлган айрим педагогик воситалар: таъкидловчи саволлар бунда ўқувчи ёки талабанинг берган саволига қараб, унинг фикрлаш даражасини аниқлаш мумкин. Ўқитувчи альтернатив, ўқувчи-талабани фаолликка чорловчи саволлар орқали синфда ижодкорлик, изланувчанлик, қиёслаш, ўхшашлик ва фарқини топиш сингари хусусиятларни ривожлантирувчи муҳитни яратади. Саволлар бериш билан биргаликда ўқувчи-талабаларда, фикрлашга мажбур қилувчи саволлар тузиш қобилиятини ҳам шакллантириб боради. Интерфаол метод ва усулларни санаб ўтамиз: ақлий ҳужум, кластерлар, мустақил хат, Венн диаграммаси, ҳаракатли маъруза, ўзаро таълим, муаллифга саволлар, "биламан, билишни истайман, билиб олдим" (БББ), инсерт, баҳс-мунозара, синквейн, қадриятлар тизими, дебат, ҳамкорликда изланиш, аргументланган эссе ва бошқалар.

Бу усуллар асосан босқичларга ажратилган дарс жараёнида қўлланилади (чақирув, англаш, фикрлаш) ва ҳар бирида ўқитувчи ўқувчи-талабаларга тегишли топшириқлар беради. Бу методлар ва усуллар ўқувчи-талабада коммуникатив қобилиятнинг ўсишига, ўқувчи-талабалар орасида ҳиссий алоқа ўрнатилишига, муаммоли вазиятлар ечимига, гуруҳда ишлашни, ўзгаларнинг фикрини тинглай олишни ва ўз фикрини мустақил баён этишни ўргатибгина қолмасдан, унда ўзига ишонч, билимига таяна олиш, қизиқишларининг кучайишига, кенг фикрлашга олиб келади.

¹ Педагогические технологии: понятия, принципы и методы внедрения: Сб. материалов из Интернета./ Сост. С.Махкамова. – Т.: 2003,С.26.

GLOBALLASHUV SHAROITIDA YOSHLAR ONGIDA MA'NAVIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASHNING USTUVOR VAZIFALARI

Jumaniyozov X.

TDPU dotsenti, siyosiy fanlar nomzodi

Nurillaev F. TDPU magistri

Annotatsiya: Ushbu tezisda aynan globallashuv sharoitida yoshlar ongida ma'naviy xavfsizlikni ta'minlash borasidagi dolzarb vazifalar tahlil qilingan.

Аннотация: В данном тезисе анализируются актуальные проблемы духовной безопасности в сознании молодежи в условиях глобализации.

Abstract: This thesis analyzes the actual problems of spiritual security in the minds of young people in the context of globalization.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev "Ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, muqaddas dinimizning sofligini asrash – davr talabi" mavzusidagi anjumanda nutq so'zlar ekan ishtirokchilar e'tiborini kun tartibidagi asosiy masala sifatida ijtimoiy-ma'naviy sohani yanada rivojlantirish, oilalarimiz, mahallalarimizda, butun jamiyatimizda sog'lom muhitni mustahkamlash, yoshlar tarbiyasi, tinch-osuda hayotimizni, muqaddas dinimiz pokligini asrash vazifalariga qaratdi. Ogohlik, daxldorlik, o'zlikni anglash, g'oyaviy kurashchanlik – har bir ozod shaxs va erkin fuqaro uchun zarurdir. Bugungi yoshlar turli makonlardan taralayotgan ma'lum kuchlarning manfaatlariga xizmat qiladigan turli ma'no-mazmundagi g'oyaviy ta'sirlarning doimiy ta'sirini sezib yashaydi. Axborot asri, salohiyat asri, internet asri, informatsion texnologiyalar asri deb nom olgan bugungi zamonda bunday ta'sirlardan holi bo'lish dolzarb muammodir. Shunday ekan davr har bir yoshdan o'zining mustaqil fikriga, sobit e'tiqodiga, mustaqil tafakkuri va mustahkam irodasiga ega bo'lishini taqozo etadi. G'oyaviy taxdidlar kuchaygan hozirgi sharoitda milliy ong, milliy o'zlikni anglash, milliy ma'naviy meros havfsizligi masalalariga alohida e'tibor qaratish talab etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek, "Mafkura sohasida bo'shliq degan narsaning o'zi hech qachon bo'lmaydi. Chunki insonning qalbi, miyasi, ongu tafakkuri hech qachon axborot olishdan, fikrlashdan, ta'sirlanishdan to'xtamaydi.

Demak, unga doimo ma'naviy oziq kerak. Agar shu oziqni o'zi yashayotgan muhitdan olmasa yoki bu muhit uni qoniqtirmasa, nima bo'ladi, aytinglar? Bunday oziqni u asta-sekin boshqa yoqdan izlaydi. Shunga yo'l bermasligimiz kerak"¹.

Demak, hozirgi yoshlar nima yaxshi yoki nima yomon ekanligini ajrata bilsin. Ya'ni, axborotni tanlash va undan unumli, to'g'ri foydalanish insonning ong darajasiga bog'liq.

Ommaviy axborot vositalarining hozirgi holati, imkoniyati ma'lumot, axborotning beto'xtov yetkazilishini ta'minlab bermoqda. Ikkinchi tomondan ushbu axborot oqimi vaqt o'tgan sari ko'payib bormoqda. Mazkur oqimda ekstremal, kutilmagan voqea-hodisalar, terrorchilik aktlari, ekstremizm borasidagi turli-tuman xabarlar berilmoqda. Bu xabarlar ma'lum darajada o'ziga xos axborot tahdidini yuzaga keltirmoqda.

Axborot tahdidi xususida gap ketganda uning universalligi, barcha boshqa sohalarga jiddiy salbiy ta'sir qilish imkoniyatini ta'kidlash lozim. Salbiy jihatlar natijasi shaxs dunyoqarashi, jamiyat barqarorligi, davlat tinchligi, jamoatchilik fikrini chalg'itish va oxir-oqibatda har bir mamlakatning ma'naviy, siyosiy, iqtisodiy, madaniy yuksalishiga bo'lgan ta'sirlarda ifodalanadi. Chunki turli ma'lumotlar, axborotning jamiyat, tashkilot, oila, shaxs ongiga kirib kelishi jarayoni uncha ham bilinmaydi. Ijobiy va salbiy axborotni farqlash, yaxshi ma'lumotni o'zlashtirish va zararlisini rad etish uchun inson ongi rivojlangan, uning o'zida esa mustahkam iroda, axborot iste'moli madaniyati, mafkuraviy immunitet, oqni-qoradan, yaxshini-yomondan ajrata olish qobiliyati rivojlangan bo'lishi zarur. Mamlakat aholisining barchasi bunday imkoniyatga ega, deyish qiyin. Shuning uchun axborot-psixologik barqarorlikni birinchi o'rinda davlat tuzilmalari xizmatchilari, jurnalistlar, pedagoglar, jamoat tashkilotlari xodimlari va bir so'z bilan aytganda ma'rifatparvar insonlar ta'minlashlari zarur.

¹ Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. –Toshkent: "O'zbekiston" NMIU,2017.-484- b..

Axborotiy tahdidlarning eng xavfli – davlat siyosatini ta’minlashga xalaqit berayotganlaridir. Chunki agar shaxsga salbiy tasir tor doiradagi odamlarni qamrab olsa, davlat va jamiyatga tahdid butun bir mamlakat, xalq tinchligini xavf ostiga qo’yadi. Bu juda katta va jiddiy muammodir.

Axborot-psixologik xavfsizlik sohasi mutaxassislarining fikrlariga ko’ra, axborotiy tahdidlarga qarshi kurashning eng maqbul yo’llaridan biri mamlakat o’zini o’zi axborot bilan ta’minlashi hisoblanadi. Albatta, bunday axborot to’liq, sifatli va haqqoniy bo’lishi shart, aks holda jamiyat a’zolari turli destruktiv manbalarga murojaat etadilar va bunga hech kim to’sqinlik qilolmaydi. Chunki inson psixologiyasining shunday bir xususiyati borki, agar u biror bir voqea bo’yicha uch-to’rt soat ichida ma’lumot (jumladan, rasmiy) ololmasa, paydo bo’lgan axborot bo’shlig’ini har xil uydirma va mish-mishlar to’ldiradi.

Bugungi globallashuv jarayonlarida axborotlashuvning kengayishi ma’naviy tahdidlarning yanada kuchayishiga olib kelmoqda. Bu esa ma’naviyatni yoshlar ongiga singdirish, inson qalbiga yo’l topishni har tomonlama puxta o’ylagan tizimli ravishda olib borish bu sohadagi faoliyatni yanada kuchaytirishni talab etmoqda. Yoshlar tarbiyasida ma’naviy xavfsizlik masalasi haqida gapirganimizda shuni aytish joizki, tadqiqot mavzusining muhim qirralaridan biri bo’lmish milliy ma’naviy xavfsizlik omillari roli masalasini tadqiq etish muammosi yanada dolzarblashib boraveradi. Yoshlarimizda intellektual salohiyatni yuksaltirish, ulardagi milliy o’zlikni anglashni kuchaytirish, millatparvarlik va vatanparvarlik tuyg’ularini oshirish masalalariga alohida to’xtalish zarur bo’ladi.

Birinchidan, yoshlarga hozirgi davrning mafkuraviy manzarasi, sodir bo’layotgan mafkuraviy tahdidlar va undan ko’zlangan maqsadlarni tushuntirish zarur.

Ikkinchidan, yoshlarga mustaqillik har doim xalqimizning azaliy orzusi bo’lib kelganligi, turli zamonlarda unga qanday erishilganligini milliy davlatchiligimiz tarixidan yorqin misollar bilan tushuntirish.

Uchinchidan, yoshlarni milliy-ma’naviy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash, ularda milliy o’zlikni anglashning yuksak darajada bo’lishiga erishish.

To’rtinchi, o’rta maxsus ta’lim tizimida internet bilan ishlashni yo’lga qo’yishga doir o’quv kursini yo’lga qo’yish zarur. Bu kurs davomida yoshlarimizda internet bilan ishlashga doir amaliy ko’nikmalar shakllangan bo’lishi lozim.

ЁШ АВЛОДНИ МИЛЛИЙ АНЪАНА ВА ҚАДРИЯТЛАР РУҲИДА ТАРБИЯЛАШДА ЗИЁРАТГОҲЛАРНИНГ ТУТГАН ЎРНИ

Марҳабо Собирова

Низомий номидаги ТДПУ, Миллий ғоя ва маънавият асослари”
кафедраси доценти, фалсафа фанлари номзоди

Аннотация: Ушбу тезисда ўсиб келаётган ёш авлодни ватанпарварлик, инсонпарварлик, мардлик ҳамда миллий анъана ва қадриятларимиз руҳида тарбиялашда, уларда саховат, меҳр каби инсонийлик туйғуларини уйғотишда зиёратгоҳларнинг ўрни ва аҳамияти тадқиқ этилган.

Аннотация: В данном тезисе изучается роль и значение святынь в воспитании подрастающего поколения в духе патриотизма, гуманизма, мужественности и национальных традиций и ценностей, пробуждая в них чувство щедрости и любви.

Abstract: This thesis reviews the role and significance of shrines in the upbringing of the younger generation in the spirit of patriotism, humanism, masculinity and national traditions and values, awakening in them a sense of generosity and love.

Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 75-сессиясидаги нутқида таъкидланганидек, “минтакамизнинг кўҳна ва бой маданий мероси глобал аҳамиятга эга”¹. Она юртимиз Ўзбекистон эса қадим-қадимдан улуғ алломалар, валийларни тарбиялаб, вояга етказган, кўҳна ва бой маданий-маърифий меросга эга бўлган муқаддас заминдир. Бу заминда ана шундай улуғ инсонлар шарафига бунёд этилган, ўзида бой маданий-маърифий меросни сақлаб келаётган муқаддас зиёратгоҳлар ҳам талайгина. Улар ўтмишнинг ажиб сир-синоатларини, халқимизнинг узоқ тарихга эга бўлган эътиқодий қарашлари, урф-одат, анъана ва маросимлари ҳамда моддий маданиятининг нодир намуналарини ўзида сақлаб келаётгани билан аҳамиятлидир.

Зиёратгоҳлар экологик қадриятлар билан боғлиқ қадимий тасаввурлар ва халқона урф-одатларнинг тарихий асосларини тадқиқ қилишда ҳамда ўсиб келаётган ёш авлодни ватанпарварлик, инсонпарварлик, мардлик руҳида тарбиялашда муҳим аҳамият касб этади. Нафақат ёшлар, балки, катта ёшли кишиларда ҳам саховат, меҳр каби инсонийлик туйғуларини уйғотишда муқаддас зиёратгоҳларнинг роли жуда муҳимдир. Мутахассисларнинг қайд этишича, “зиёрат” сўзи луғатда қасд қилиш, ташриф буюриш, кўргани бориш деган маъноларни англатади. Унинг истилоҳий маъноси ҳам луғавий маъносидан айро бўлмай, урфда зиёрат деганда бирор ерга ёки шахс ҳузурига бориш тушунилади”². Чунончи, зиёратчилар зиёратгоҳларга ташриф буюриш баробарида авлиёлардаги саховат, меҳр-муруват сингари эзгу туйғуларни ўзларида ҳам мужасам бўлишига интиланлар. Ўз ўрнида муқаддас зиёратгоҳлар кишилардаги садоқат, вафодорлик туйғуларни шаклланишида ҳам ижобий рол ўйнайди.

Шунингдек, муқаддас жойларни зиёрат қилиш одамларни ифлос йўллардан узоқ юришга, инсофли-диёнатли бўлишга, ўзидан фақат яхшилик қолдириш сингари хайрли ишларга чорлаган. Уларда тарбия – одоб-ахлоқ, ўзаро дўстона муносабатлар, қариндош, ота-она ва фарзандларининг ҳақ-ҳуқуқлари, меҳр-оқибат, ҳалоллик, адолат сингари инсоний қадриятларни улуғлашга ундаб келган.

Зиёратгоҳлар олдидан ўтиш одоби тўғрисида “Алпомиш” достонида қуйидаги таъриф келтирилади: “Вақт-бевақт киши бир мазоротнинг қабатидан ўтса, чап оёғини узангидан чиқариб, мазордаги одамларнинг ҳақиға дуо қилиб ўтса, бул ҳам сахий, агар ким мазордан ўтганда, чап оёғини узангидан чиқармай, мазоротнинг ҳақиға дуо қилмай ўтса, бул ҳам бахил экан”³.

Азалдан халқимиз орасида бу борада ўзига хос ақида мавжуд бўлиб, унга кўра муқаддас зиёратгоҳларга қараб туфлаш ёки ёмон сўз айтиш, айниқса, у ерларда ножўя ҳаракатларлар

¹ Ўзбекистон Республикаси президенти Шавкат Мирзиёевнинг Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 75-сессиясидаги нутқи//Халқ сўзи, 2020 йил, 24 сентябрь, № 202 (7704).

² Эшонкулов З. Зиёрат одоблари. – Т.: Movarounnahr, 2015, 3-бет.

³ Алпомиш. – Т.: Ўзбекистон, 1992, 10-бет.

қилиш(маст қилувчи ичимлик истеъмол тиш) катта гуноҳ деб қаралган. Кимки бу таъқиқларга амал қилмаса, тез орада зиён топишига ишонганлар. Зиёратга келаётган ҳар бир зиёратчи дастлаб ўзининг устки кийим-бошига эътибор берган. Аввало, бу бош кийимлари билан боғлиқ бўлган. Бош кийимсиз зиёратгоҳга борилмаган. Бу ўринда аёллар учун рўмол, эркаклар учун асосан дўппи бош кийими бўлиб хизмат қилган. Бош кийимсиз бориш муқаддас мазорга нисбатан ҳурматсизлик белгиси ҳисобланган.

Бундан ташқари аҳолида меҳнатсеварлик ҳислатларини кучайтиришда ҳам зиёратгоҳлармуҳим аҳамият касб этади. Яъни, шарафига зиёратгоҳ бунёд этилган улуғ зотларнинг авлиёлик даражасига етиши замирида тинимсиз меҳнат ётганлиги боис аҳоли ўртасида меҳнатга бўлган муносабат авлиёлар ҳаётига тақлидий равишда кечган. Ўз ўрнида бу қарашларда билан тасаввуфнинг буюк намоёндаларидан бири Баҳоуддин Нақшбанднинг “Дил ба ёри, даст ба қор” шиорига ҳамоҳангликни кўриш мумкин.

Зиёратгоҳлардаги азиз-авлиёлар ҳаётидан ибрат олиш одамларни ёмон йўллардан узоқроқ юришга инсофли-диёнатли бўлишга, ўзидан фақат яхшилик қолдириш сингари хайрли ишларга ундаб келган. Уларда тарбия – одоб-ахлоқ, ўзаро дўстона муносабатлар, қариндош, ота-она ва фарзандларининг ҳақ-ҳуқуқлари, меҳр-оқибат, ҳалоллик, адолат сингари инсоний қадриятларни улуғлашга ундаб келган.

Муқаддас зиёратгоҳларда халқ руҳияти ифодаланган бўлиб, уларда асрлардан асрларга ўтиб келаётган афсона ва ривоятлар, турли ҳикматли ҳикоятлар халқ оғзаки бадиий ижодининг намунаси сифатида маънавий меросимизнинг узвий қисмини ташкил этади. Жумладан, авлиёлар ҳаёти билан боғлиқ ибратли ҳикоятлар, миллий қаҳрамонларнинг душманларга қарши мардона курашлари ва жасоратларини ҳикоя қилувчи “Оқтепа” тарихий археологик ёдгорлиги”(Тошкент шаҳри Юнусобод тумани), “Зангиота”, “Хизр алайҳиссалом изи”, “Пайғамбар ота”, “Заркент ота”(Тошкент вилояти), “Нурота чашмаси”, “Қосим шайх мажмуи”, “Работи Малик карвонсаройи”(Навоий), “Хўжа Илғор”, “Хўжам Подшоҳ”, “Яланғоч ота”, “Садқак ота” “Биби Убайда” (Фарғона вилояти), “Ҳазрати башир”, “Султон Мирҳайдар”(Қашқадарё вилояти), “Баҳоуддин Нақшбанд зиёратгоҳи”(Бухоро вилояти), “Шоҳи зинда”, “Тўри Амир”, “Бибихоним масжиди”, “Имом ал Бухорий мажмуаси”(Самарқанд), “Ҳазрати Довуд”, “Паҳлавон Маҳмуд” (Хоразм вилояти), “Саъд ибн Абу Ваққос”(Жиззах вилояти) тўғрисидаги афсона ва ривоятлар жумладан ҳозирги кунга қадар сақланиб қолган бўлиб, улар ўзликни ҳамда миллий қадриятларнинг моҳиятини англашда аҳолига яқиндан ёрдам беради. Мазкур мақбаралар маҳаллий аҳоли доимий равишда зиёрат учун борадиган муқаддас қадамжолар, руҳий покланиш ҳамда маънавий юксалиш масканлари ҳисобланади.

Хулоса сифатида айтиш мумкинки, халқ маданияти, анъаналари тарихини ҳар томонлама ўрганиш ва аслича тушуниш учун унинг барча қисмларини, жумладан, нафақат ёзма манбалар балки, оғзаки ривоятлар, афсоналар, эсталиклар ва маросимларни ҳам тушуниб етиш муҳим ҳисобланади. Чунки ёзма манбалар қанчалик муҳим ва қимматли бўлмасин улар инсон ҳаётининг барча томонларини ўзида тўлиқ акс эттира олмайди. Ушбу ўринда айниқса, асрлар давомида яшаб келаётган ва ҳозирги кунда ҳам жамият ҳаётида ҳамда ҳар бир кишининг шахсий ҳаётида муҳим рол ўйнаб келувчи муқаддас жойлар билан боғлиқ култлар, турли халқ эътиқодлари ва оғзаки анъаналари асосий ўрин тутаяди. Шунингдек, мазорлар ҳамда зиёрат билан боғлиқ халқ тасаввури ва амалиётларини комплекс тарзда ўрганиш ўз навбатида ёзма манбаларни изоҳлаш, диний қарашлар, даволаш усуллари, ижтимоий ташкилотлар, авлодлар ва жинсларнинг ўзаро алоқалари, этнослараро алоқалар ва шу кабилар бўйича янги материалларни олиш имконини беради. Қолаверса, зиёратгоҳларни тадқиқ этиш халқнинг ижтимоий тарихи ва унинг ривожланиш динамикасини ўрганишда жуда қўл келувчи шаҳар ва қишлоқларнинг тарихий топографиясини аниқлашда, шунингдек, этномаданият фани ривожидида ҳам муҳим аҳамият касб этади.

Зиёратгоҳлардаги азиз-авлиёлар ҳаётидан ибрат олиш инсонларни ёмон йўллардан узоқроқ юришга, инсофли-диёнатли бўлишга, ўзидан фақат яхшилик қолдириш сингари хайрли ишларга ундаб келган. Улар бугунги кунда ҳам ёш авлодни тарбия – одоб-ахлоқ, ўзаро дўстона муносабатлар, қариндош, ота-она ва фарзандлар ўртасидаги меҳр-оқибат, ҳалоллик, адолат сингари инсоний қадриятларни улуғлашга ўргатиб келмоқда.

MILLATLARARO TOTUVLIK, DINIY BAG'RIKENGLIK MUNOSABATLARI VA YOSHLAR TARBIYASI

Nigmanova U.B. - TDPU dotsenti

Annotatsiya. Maqolada hozirgi globallashuv sharoitida yoshlarni har xil destruktiv g'oyalar ta'siridan himoyalash, milliy totuvlikni tarbiyalash borasida amalga oshirilishi zarur bo'lgan vazifalar xususida so'z yuritiladi.

Аннотация. В статье рассматриваются в современных условиях глобализации, защита молодежи от воздействия различных деструктивных идей, анализированы необходимые задачи для выполнения воспитания в духе национального согласия.

Annotation. The article takes into consideration various informational influences in modern conditions of globalization, the protection of young people from the impact of various destructive ideas, analyzes the necessary tasks for the implementation of education in the spirit of national accord.

O'zbekiston nafaqat bugun tarixan ham ko'p millatli, turli diniy konfessiya vakillari yashaydigan mamlakat bo'lib kelgan. Unda yashayotgan turli millat vakillari, diniy jamoalar vakillari o'rtasida totuvlikni ta'minlash, bag'rikenglik muhitini shakllantirish, ularni yagona maqsad, manfaatlar yo'lida uyushtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Negaki mamlakatimizda olib borilayotgan keng qamrovli islohotlarning yechimi unda yashayotgan turli millat, diniy jamoa vakillarining hamjihatligiga bog'liq. Mamlakatimiz o'z mustaqilligini qo'lga kiritganidan beri o'tgan davr mobaynida bu masalalar har doim ustuvor ahamiyat kasb etib keladi. Turli millat vakillari, diniy jamoa vakillari o'rtasidagi munosabatlarning huquqiy asoslari yaratildi va takomillashtirilib borilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoev qayd etib o'tganidek "Turli xavf-xatarlar kuchayib borayotgan bugungi tahlikali vaziyatda bebaho boyligimiz bo'lgan tinchlik va osoyishtalikni ko'z qorachig'idek saqlashimiz, yurtimizdagi millatlar va dinlararo hamjihatlik, o'zaro hurmat va mehr-oqibat muhitini yanada mustahkamlashimiz kerak"¹. Ayni damda milliy totuvlikni, diniy bag'rikenglikni targ'ib etish, uning samaradorligini oshirishga qaratilgan ma'naviy-ma'rifiy hatti-harakatlar, bu jarayonlardagi faoliyatda uyushqoqlik bilan faoliyat olib borish, uning institutsional tizimini takomillashtirishga qaratilgan faol ishlar olib borilmoqda.

2017 yilning 15 iyun kuni Toshkent shahrida "Ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, muqaddas dinimizning sofligini asrash – davr talabi" mavzusida anjuman bo'lib o'tdi. Tadbirda O'zbekiston musulmonlari idorasi rahbarlari, din arboblari, "Nuroniy" va "Mahalla" jamg'armalari, Xotin-qizlar qo'mitasi, "Kamolot" yoshlar ijtimoiy harakati faollari, hokimliklar, huquq-tartibot idoralari vakillari, ilm-fan va madaniyat namoyandalari, islomiy ta'lim muassasalari mutasaddilari va talabalari, jamoatchilik vakillari ishtirok etdi. Anjumanda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev ham ishtirok etib nutq so'zladi. Yuqorida qayd etib o'tilgan masalalarga to'xtar ekan Yurtboshimiz shunday deydi: "Kun tartibiga qo'yilgan masala, ya'ni, ijtimoiy-ma'naviy sohani yanada rivojlantirish, oilalarimiz, mahallalarimizda, butun jamiyatimizda sog'lom muhitni mustahkamlash, yoshlar tarbiyasi, tinch-osuda hayotimizni, muqaddas dinimiz pokligini asrash vazifasi bugungi kunda qanday ulkan ahamiyat kasb etayotgani haqida, o'ylaymanki, ortiqcha gapirishning hojati yo'q"². Nega deganda, aynan shu masalalar Vatanimizning, yoshlarimizning bugungi va ertangi kunini, ularning taqdirini, bir so'z bilan aytganda, hayot-mamotini hal qilishi hech kimga sir emas.

Bugun shu yo'nalishda olib borilayotgan ishlarni atroflicha tahlil qilib, o'z yechimini kutayotgan dolzarb vazifalarni belgilab olishimizni davr taqozo etmoqda. Ona vatanimiz ko'p millatli va ko'p konfessiyali davlat bo'lib kelgan. Bugungi kunda mamlakatimizda 130 dan ortiq millat va elat vakillari bir oila farzandlaridek ahil yashashmoqda. Bu borada, hech shubhasiz, xalqimizga azaldan xos bo'lgan bag'rikenglik an'analari muhim rol o'ynamoqda. Bizning Konstitutsiyamiz va qonunlarimizda, millati, tili va dinidan qat'i nazar, barcha fuqarolarimiz teng huquq va

¹ Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга кураимиз. –Тошкент: "Ўзбекистон" НМИУ, 2017.-10- б.

² Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. –Тошкент: "Ўзбекистон" НМИУ, 2017.-461 б.

erkinliklarga ega ekani kafolatlab qo‘yilgan. Ularga o‘z milliy madaniyati, an‘ana va urf-odatlarini saqlash, har tomonlama rivojlantirish uchun barcha imkoniyatlar yaratilgan. O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan Harakatlar strategiyasining beshinchi ustuvor yo‘nalishida ham millatlararo totuvlik va diniy bag‘rikenglikni ta‘minlash bo‘yicha eng muhim vazifalar belgilab berilgan. Yurtimizda etnik o‘ziga xoslikni rivojlantirish va millatlararo munosabatlarni yanada uyg‘unlashtirishda 138 ta milliy madaniy markaz katta rol o‘ynamoqda¹. Ana shu markazlar faoliyatini yangi bosqichga ko‘tarish, xorijiy mamlakatlar bilan madaniy do‘stlik aloqalarini yanada rivojlantirish maqsadida yaqinda muhim bir qaror qabul qilindi. Unga binoan Respublika baynalmilal markazi negizida Millatlararo munosabatlar va xorijiy mamlakatlar bilan do‘stlik aloqalari qo‘mitasi tashkil etildi.

Ma‘lumki, yosh avlod tarbiyasi hamma zamonlarda ham muhim va dolzarb ahamiyatga ega bo‘lib kelgan. Ammo biz yashayotgan XXI asrda bu masala haqiqatan ham hayot-mamot masalasiga aylanib bormoqda. “Tarbiya qancha mukammal bo‘lsa, xalq shuncha baxtli yashaydi”, deydi donishmandlar. Tarbiya mukammal bo‘lishi uchun esa bu masalada bo‘shliq paydo bo‘lishiga mutlaqo yo‘l qo‘yib bo‘lmaydi. Shunday ekan hozirgi vaqtda yoshlarimizni, chet elda ishlab, halol mehnat bilan daromad topaman, deb yurgan fuqarolarimizni bunday tusdagi turli-tuman terroristik kuchlar changaliga tushib qolmasligi uchun biz ta‘lim-tarbiyada, targ‘ibot ishlarida qanday choralarni amalga oshirishimiz talab etilmoqda.

Birinchidan, O‘zbekiston hukumati qo‘shni davlatlar bilan hamkorlik aloqalarini rivojlantirishga alohida ahamiyat bermoqda. Bizning maqsadimiz ular bilan hamkorlik aloqalarini kuchaytirish, turli mazmundagi muammolarni birgalikda yechishdan iborat. Markaziy Osiyoning barcha davlatlarida etnik o‘zbek millati vakillari, ayni damda O‘zbekistonda qo‘shni mamlakatlardagi tub millatga mansub aholi qatlamlari istiqomat qilishadi. Ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy muammolarni birgalikda hal etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchidan, jamiyat hayotining ijtimoiy-siyosiy, ma‘naviy-mafkuraviy sohalarida yuz berayotgan turli mazmundagi ekstremistik kayfiyatdagi kuchlarga nisbatan “Jaholatga qarshi ma‘rifat” tamoyili asosida kurashishni amaliyotda keng qo‘llash, uning ijrosini ta‘minlash borasidagi ishlarni sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarishni zamon talab qilmoqda. Bu o‘z navbatida yoshlarni vatanparlik, millatparvarlik, sabrlilik, ahil qo‘shnichilik singari milliy qadriyatlar negizida tarbiyalash muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

¹ Мирзиёев Ш.М. Миллий таракқиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. –Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ,2017.-465 б.

БЎЛАЖАК МУТАХАССИСЛАРДА КАСБИЙ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ИНТЕРФАОЛ МЕТОДЛАРНИНГ ЎРНИ

Феруза Дадажоновна
Низомий номидаги ТДПУ,
Миллий ғоя ва маънавият
асослари” кафедраси ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу тезисда бўлажак мутахассисларда касбий компетенцияларни шакллантиришнинг ўрни ва аҳамияти асослаб берилган.

Аннотация: Этот тезис обосновывает роль и важность формирования профессиональных компетенций у будущих специалистов.

Abstract: This thesis substantiates the role and importance of the formation of professional competencies in future specialists.

Бугунги кунда ҳаёт шуни кўрсатмоқдаки, инсонга қачондир бирор таълим муассасасида эгаллаган билим, кўникма ва малакалари етарли бўлмай қоляпти. Инсон муттасил равишда такомиллашиб, ақлан ва маънан тинимсиз баркамоллашиб, тўхтовсиз пайдо бўладиган муаммоларни енга борсагина рисоладагидай ҳаёт кечира олиши мумкинлигини ҳаётнинг ўзи кўрсатмоқда. Бунинг учун одам ўз устида ишлайдиган, мустақил ўқиб, изланадиган бўлиши керак. Шу сабабли ҳар бир шахс болалигидан мустақил фикрлайдиган, муаммоларга ечим топадиган қилиб тарбияланиши зарур. Дунё миқёсида ўқитиш жараёнини интерфаол методларда ташкил этиш эҳтиёжи шундан туғилган.

Қолаверса, бугун аудиторияда таълим олаётган талаба ёки талаба эртанги куннинг етук мутахассиси бўлиши, бунинг учун бугундан оқ, уларда касбий компетенциялар шакллантирилиб борилиши зарур. Бу ўринда ҳам энг муҳим омиллардан бири интерфаол усул ва методлар бўлиши шубҳасиз.

Ҳар қандай таълимнинг йўналиши ва самарадорлиги у суянадиган фалсафий асосга боғлиқдир. Бугунги кунда илму фан имкониятларидан эзгу мақсадлар йўлида фойдаланадиган, олам ҳодисаларини билишга эҳтиёж сезадиган ва унинг йўллари излайдиган шахсларни шакллантириш энг долзарб муаммо сифатида эътироф этилди. Айни шу ҳолат таълим жараёнида интерфаол методларнинг юзага келишига асос бўлди.

Интерфаол методлар эркин фикрлайдиган, мустақил изланадиган талабаларни шакллантиришга йўналтирилади. Унда талабалар худди ўқитувчи сингари таълимнинг субъекти, яъни ижрочиси бўлиши, таълим олиш уларнинг ўзлари томонидан амалга оширилиши кўздатутилади. Интерфаол методларнинг асосида ўқитувчи билан талабаларнинг биргаликдаги ишлашигина эмас, балки таълим олаётган ҳар бир талабанинг бир-бири билан ўзаро ҳамкорликда фаолият кўрсатиши туради. “Интерфаол” атамаси лотинча “интер акт” сўз бирикмасидан олинган бўлиб, “интер” – ўзаро, биргаликда ва “акт” – фаолият маъноларини англатади¹.

Интерфаол методлардан фойдаланиб билим олиш талаба учун қизиқарли фаолиятга айланади. Интерфаол методлар талабаларни ўқитишга эмас, балки билимларни уларнинг ўзлари томонидан ўзлаштирилишини таъминлашга қаратилади. Бу усулда талабалар материални буюрилганидай эмас, ўзлари хоҳлагандай ўзлаштирадilar. Интерфаол методларда талабалар янги билимларни мустақил ўзлаштиришга уринишади ва улар, албатта, кичик гуруҳларга бўлинган ҳолда ишлайдилар. Топшириқларнинг кичик гуруҳдаги барча талабаларга берилиши уларда жамоа туйғусини шакллантиради.

XX асрнинг иккинчи ярмида юзага келган конструктивизм деб аталмиш педагогик йўналиш бевосита интерфаол методларнинг юзага келишига илмий-назарий асос бўлди.

Конструктивизм кейинги йилларда жаҳон педагогика илмида ҳам назарий қараш, ҳам амалий йўналиш сифатида кенг ёйилди. Унинг номи лотинча “**constructio**” – “қурилма”, “қурилиш” сўзларидан олинган, бунга кўра таълим жараёнида талабаларнинг фаолиятлари натижасида билим конструкция қилинадиган, яъни қурилади.

Инсоният пайдо бўлгандан бери давом этиб келаётган педагогик амалиёт биров

¹ Словарь иностранных слов. –М.: «Русский язык», 1979. С-23; С-198.

бировни ўқита олмаслигини кўрсатди. Агар ўқитувчи талабаларни ўқита олганда, у дарс берган гуруҳдаги барча талабалар бир хил ўзлаштирган бўлишарди. Холбуки, таълим тарихида барча талабалари бир хилда ўзлаштирган ўқитувчи бўлган эмас. Таълим жараёнида қатнашаётган ҳар бир талаба ўзича ўқийди ва у эришадиган натижа ҳам унинг ўқиш даражасига мос бўлади. Конструктивистик фалсафа швецариялик машҳур файласуф ва педагог Жан Пиаже, замонавий америка педагогикасининг отаси саналмиш Джон Дьюи, таникли рус психологи Л.С.Виготский, америкалик психолог Бенжамин Блум каби олимларнинг таълимни ташкил этиш психологияси, педагогикаси ва фалсафасига доир қарашлари асосида юзага келган¹. Ушбу педагогик йўналиш негизида Жан Пиаженнинг: *“... бола ўз интеллектининг қурувчисидир”*, - деган фикри ётади. Конструктивизм таълим жараёнида талабага билим эмас, балки билим эгаллаш йўлида мустақил ҳаракат қилиши имконияти берилиши лозим деб ҳисоблайди. Шу сабабли интерфаол методларда *“эришилган дидактик натижадан кўра, унга келиш йўли, талабаларнинг бу кечимдаги изланишлари, ташаббус кўрсатишлари муҳим”*² саналади. Интерфаол метод татбиқ этилганда, таълим жараёни ўқитишдан эмас, балки биргаликда ўқишдан иборат бўлади. Шу сабабли ҳам муаллим дарс берувчидан талабаларнинг тадқиқотчилик фаолиятини ташкил этувчи, мувофиқлаштирувчи ва маслаҳатчига айланади. Интерфаол методда амалга оширилган таълим жараёнида талаба ўқитиш кечимининг ижросига айланиб, эришиладиган дидактик натижа учун ўқитувчи билан баравар жавобгар бўлади.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, бўлажак мутахассисларда касбий компетенцияларни шакллантириш учун уларда билим ҳосил қилишнинг ўзи етарли эмас. Чунки билим бериш таълим жараёни олдидаги мақсадларнинг энг бирламчиси, холос. Бўлажак мутахассисларга таълим жараёнидан кўзда тутилган мақсадларнинг барчасига ҳамда талабаларнинг билим билан бир қаторда тушуниш, қўллаш, таҳлиллаш, умумлаштириш(синтез ва баҳолаш каби малака ва кўникмаларни эгаллашларига эришишга ҳаракат қилишимиз зарур.

¹ Сафин Д., Мусина Р. Интерактивные методы преподавания и учения. Учебное пособие. Модул 1. –Т.: 2007.

² Йўлдошев Қ. Глобаллашаётган дунё ва ўқитишнинг интерфаол усуллари. // Халқ таълими. 2007. 6-сон.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 24-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(2-қисм)

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович

Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович

Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.01.2021

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000